శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

[illegible]

(Journal of the Telugu Academy.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

(Journal of the Telugu Academy)

కాకినాడ

సర్వధారి సంవత్సరము.

సంపుటము ౩౭

1948—49

సర్వధారి సంవత్సరము.

1948—49

విషయసూచిక.

1947-48 ; 1948-49 ఆయవ్యయపట్టికలు.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. 32. { సర్వధారి. ఆశ్వయుజ-ఫాల్గునములు } సంచిక 4-6.

సౌదామిని

త్రిలిఙ్గపత్త్రికలో (సం. 32-3 సంచిక) సౌదామని, సౌదామిని పదములనుగూర్చిన విమర్శనమునందు సౌదామనియే సంస్కృతశబ్దమనియు, 'పది తత్సమమై తెలుఁగునఁ గానే సౌదామినియని ఏకవ్యవహారములో కుదురుకొనినది. పదము చివరగల ఇకారసాహచర్యముచే దానియందలి అధ్వనికూడ ఇకారముగ మాఱినదని' వ్రాయబడినది. సుప్రసిద్ధనిఘంటువులను, సంస్కృతవాఙ్మయమును బరిశీలింప రెండు పదములును గలవని స్పష్టముగ దెలియుచున్నది. సౌదామినియందలి మార్పు ఆంధ్రమునఁగలిగిన మార్పుగాదు. భాషాశాస్త్ర మర్యాదలచేనేమి, వ్యుత్పత్తి వేఱుగనుండుటచేతనేమి, సౌదామినిపదము సంస్కృతముననే స్థిరపడినది.

(1) అమరసింహుని నామలింగానుశాసనమున దిగ్వర్గమున (3-9) తటిత్సౌదామనీ విద్యుచ్చంచలా చపలాపి చ అని కలదు.

దీనికి భానుజీదీక్షిత వ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి 1907 సం)
శ్వేతద్వీపః సుదామా-ఇతిశ్రీ కాండశేషే. ఐరావతపర్యాయే-తేనైకదిక్ (4-3-112) ఇత్యణ్- అన్ (6-4-167)

ఇతిప్రకృతి భావా ట్టిలోపాల్లోపౌ న భవతః

' సుదామ్నాద్రిణా-ఇతివా సుదామాతుపుమాన్ వారిధరపర్వత
భేదయోః

సుదామ్నా మేఘే భవావా-సౌదామినీ త్యపపాఠః। సౌదామన్యప్సరో భేద తటిత్తద్భేదయోఃస్త్రియామ్.

ఇందువలన సౌదామినియనునది యపపాఠమని వ్రాయఁబడినది. దీక్షితులవారి వ్యాఖ్యానమునకే శతహ్రదావద వ్యాఖ్యానమున శతహ్రదాస్త్రియాంవజ్రే సౌదామిన్యాం చక్రిలతా యను శ్లోకపాఠ ముదహరింపఁబడినది.

(2) అమరమునకు మాహేశ్వరవ్యాఖ్యానమున (బొంబాయి నిర్ణయసాగర ముద్రణాలయమున 1907 లో ముద్రితము)

సౌదామినీ విద్యుత్ చంచలాచపలాదశకం విద్యుల్లతాయాః- [illegible]పి చేతిపాఠః (పుట 17)

(3) క్షీరస్వామి వ్యాఖ్యానమున (Oriental Book Agency 1941 Edited by Dr Har Dutt Sharma and Sardesai) అమరమూలము సౌదామినియనియే ముద్రితము - వ్యాఖ్యానమున సుదామ్నాద్రిణైకదిక్ సౌదామని తేనైకదిక్-ఇత్యణ్-(4-3-112) అని వ్రాయఁబడినది.

(4)తిరువనంతపురమున ప్రకటింపఁబడిన వంధ్యఘటీయు సర్వానందుని యమరటీకాసర్వస్వమున సౌదామినీత్యపపాఠః। తథాచ హరిప్రబోధ యమకమ్.

ఖేంతంజగామ కాంచనసరన ముసౌదామనీలతా ధామా స్తమ్
కవలయ మితసరజస్సరన మసౌదామనీలతా ధామా స్తమ్
అను శ్లోకము సౌహృతము.

(5) ఆనూరిపరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులవారిచే పరిష్కృత మగు గురుబాల ప్రబోధికయందు

'సౌదామినీ (మూలము)

వ్యాఖ్యా సుదామ్నా ఐరావతేన సహావర్తత ఇతి సౌదామినీ ఇచ్చట సౌదామనీ అనియు పాఠముగలదు.'

పైవానివలన నమరమూలమున సౌదామినియను పాఠముకూడ గలదనియు, గొందఱు వ్యాఖ్యాతలు దాని నపపాఠముగ గైకొనిరనియు నిర్వివాదాంశము. ఇఁక మిగిలిన నిఘంటువులఁ బరిశీలింతము.

(6) వాచస్పత్యము - సౌదామనీ- విద్యుతి - అప్సరోభేదేచ- ఐరావతరూషితి - అనునర్థముల నిచ్చుచు

తత్రాజేపి అత్రోఽప్పేపి సౌదామ్న్యత్యపి—శబ్దరత్నావళీ అని సౌదామ్నా పదవ్యుత్పత్తికూడ నిరూపించినది.

(7) శబ్దకల్పద్రుమమున—సౌదామనీ, సౌదామినీ, సౌదామ్నా అను మూఁడుపదములును గలవు. అందు

సౌదామినీ-స్త్రీ-విద్యుత్-ఇత్యమరటీకా-
(౧-3-౬) యథాఋతుసంహారే (3-12)
నష్టత ధనుశ్చలభిదోజలదోదరేషు
సౌదామనీస్ఫురతి నాద్యవియత్ప్రకాశా
తడిద్భేదః - యథామహాభారతే (3-53-12)
తత్రస్మరాజతేభైమీ సర్వాభరణభూషితా

సభయోర్ధ్యేచపలద్యాంగీ విద్యుత్ సౌదామినీ యథా
అప్సరోభేదః ఇతి హేమచంద్రః—దేశవిశేషః ఇత్యజయః
సౌదామ్నీ—స్త్రీ సౌదామనీ ఇతి శబ్దరత్నావళీ

శబ్దకల్పద్రుమకారుని మతమున సౌదామిని పదముగలదనియు, దానికి కావ్యప్రయోగము లుదహరింపఁబడినవనియు స్పష్టము.

(8) కేశవకృత కల్పద్రుకోశః.

శమ్పా సౌదామనీ విద్యుచ్చంచలాచ శతహ్రదా
సౌదామినీ చ సౌదామ్నీ హ్లాదినీచాశనిర్ద్వయోః
(బరోడాప్రతి పుట 396 శ్లో 154)

(9) మహేశ్వరసూరి - విశ్వకోశః

సౌదామిన్య ప్సరోభేదే తటిత్ ద్భేదయోరపి
సౌదామినీ-స్త్రీ - సౌదామిని యను నప్సరస, మెఱుపు - మెఱుపులో భేదము.

(10) శహాజీ - శబ్దరత్నసమన్వయ కోశమున (బరోడా ప్రతి) నయిదుస్థలముల సౌదామినీ ప్రశంసగలదు.

సౌదామిన్యాంచ ఖద్యోతే గదితా - పు 48-17 పంక్తి.
విద్యుత్ సౌదామినీ సంధ్యాః 158-13
శతహ్రదాత్వింద్ర వజ్రే సౌదామిన్యాంచ గద్యతే 179-12.
సౌదామిన్యాం స్త్రియాం విద్యుదప్సరోభేదయోరపి 207-19.
ఘనవల్లీ నిగదితా సౌదామిన్యాంవిశారదైః 312-9.

(11) ఇరుగపదండనాథుని నానార్థరత్నమాలయందు 1883 సంవత్సరమున మదరాసు వాణీవినోద ముద్రణాలయమున బ్రకటింపఁబడిన గ్రంథమున సౌదామిన్య ప్సరస్యపి—సౌదామినీ అనిముద్రితము.

ఇటీవల వావిళ్లప్రతియందు సౌదామన్యప్సరస్యపి యనియే ముద్రితము.

(12) అజయపాలకృత నానార్థసంగ్రహమున (కలకత్తా సాహిత్యపరిషత్ప్రకటితము)

సౌదామినీ పురీభేదే చంచలాయాం ప్రకీర్తితా శ్లో. 652.

(13) సంస్కృత శబ్దార్థ కల్పతరువు —

సౌదామినీ — ఈ కారాంతస్త్రీయాం — అమరః— విద్యుతి - మెఱుపు — ఇకారయుక్త మకారమధ్యాపి

(14) సర్వశబ్ద సంబోధిని.

సౌదామనీ, సౌదామినీ, సౌదామ్నీ అనుమూడు పదములని చెప్పుచు సౌదామినీ పదమునకు దేశవిశేషమను నర్థమును గలదని తెలుపఁబడినది.

(15) Wilson's Sanskrit Dictionary.
సౌదామినీ — (F) Lightning (2) one of the apsaras or nymphs of Swarga (3) a particular sort of lightning (4) a city so named.

Kittel's Canarese Dictionary యందును సౌదామిని — a particular kind of lightning — Lightning (మించు — మంగరాజ నిఘంటు Mr 43) also సౌదామని.

(16) Apte నిఘంటువు నీమూఁడుపదములనిచ్చి యర్థముల నిచ్చుటలో

Lightning — సౌదామన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయాదర్శయోర్వీ — మేఘసందేశ — 37

సౌదామినీవ జలదోదరసంధిలీనా — Mk 1-35 Mal Madh 8-14

అని మృచ్ఛకటికమునను మాలతీమాధవమునను సౌదామినీ పదము ప్రయోగింపబడినదని యుదాహృతము.

ఇంక కావ్య ప్రయోగములజూతము.

. పరిష్కర్తల పూర్వులచే గొన్ని ప్రతులయందు వేర్వేఱు పాఠములు గన్పడుచున్నవి. శబ్దకల్పద్రుమమున సౌదామినీ పదమున కుదాహరణముగ ఋతుసంహార, మహాభారత ప్రయోగములు చూపఁబడినవి.

(1) ఋతుసంహారము — (3-12).

వావిళ్ల వారి ప్రతియందును, మణిరాముని చంద్రికావ్యాఖ్యానమునందును (నిర్ణయ సాగర ప్రతి) సౌదామిని యనియేకలదు. వియతి ఆకాశస్య పతాకా సౌదామినీ తడిన్నస్ఫురతి ప్రదీప్యతి — మణిరామవ్యాఖ్య.

(2) మాలతీ మాధవము — (8-14)

పాత్రేణ భాంధవ సుహృత్ప్రియ సంగమాది సౌదామినీ స్ఫురణ చంచల మేవ సర్వమ్.

ఆప్టే దీని నిట్లే కైకొని యున్నాడు.

త్రిపురారి వ్యాఖ్యయందును 'సౌదామినీ స్ఫురణ వచ్చంచలమ్'

జగద్ధర వ్యాఖ్య - భవిష్య త్సౌదామినీ పార్శ్వ గమనస్యసూచనేన.

జీవానంద విద్యాసాగరునిచే కలకత్తాలో ముద్రింపఁబడిన 1876 సంవత్సర ప్రతియందును సౌదామినీ యనియే ముద్రితము — కాళేవండితుని సంస్కరణమున మూలమున సౌదామినియు, వ్యాఖ్యయందు సౌదామినియు గలదు.

(3) మృచ్ఛకటికము (V. G. Paranjpe's Edition 1937)

సౌదామినీవ జలదోదర సంధిలీనా. మృచ్ఛ — 1-35

నిర్ణయసాగర ప్రతియందు

సౌదామనీవ జలదోదర సంనిరుద్ధా యను పాఠాంతరము ముద్రితము.

(4) భర్తృహరి వైరాగ్యపద్ధతి — శ్లో. 36.

భోగా మేఘవితానమధ్య విలస త్సౌదామినీ చంచలాః

అని వావిళ్ల వారి ప్రతులయందును, 1928 సంవత్సరమున ముద్రితమగు నిర్ణయ సాగరప్రతియందును, డి. డి. కోశాంబి పండితునిచే భారతీయ విద్యాభవన ముద్రితగ్రంథము (1946) నందును సౌదామినియే గలదు. సౌదామనీ పాఠాంతరముని చూపఁబడినది.

రామచంద్ర బుధేంద్రవ్యాఖ్యానము కొన్నిప్రతుల సౌదామనియే గ్రహింపఁబడినది.

(5) కాళిదాసుని మేఘసందేశమున (శ్లో 37)

సౌదామన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయా దర్శయోర్వీయనుచో మల్లినాథునివ్యాఖ్యయందు సౌదామనియే మూలముని స్వీకరింపఁబడినది.

1941 (Paranjpe's edition) స్థిరదేవవ్యాఖ్య.

సౌదామిన్యా — స్నిగ్ధయా సౌదామిన్యా ఉర్వీంతర్శయ — సౌదామిన్యా విద్యుతా

పరిషద్భాండాగారమునందలి (4676) సంఖ్యగల యొక ప్రాచీన ప్రతియందును 1947 సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడిన నిర్ణయసాగర ప్రతియందును 'సౌదామిన్యా' అనియే ముద్రితము.

Nandarigikar's edition (1894) Verse 41-సౌదామిన్యా for సౌదామన్యా in Wilson's edition and Manuscripts G, G_2 K, K_2 R & M.

అని పాఠాంతరములుగల ప్రతులు వివరింపబడినవి. దక్షిణావర్త నాథునిప్రదీప వ్యాఖ్యానమున సౌదామన్యా యనియేగలదు.

(6) శబ్దకల్పద్రుమమున నుదహరింపఁబడిన మ హా భా ర త ప్రయోగమునకు (8-53-12)

నీలకంఠ వ్యాఖ్యయందు సౌదామనీ యని వ్యాఖ్యానింపఁబడుట యేగాక పాఠ్యశే... మేఘ ...బ ధినీయనియర్థము కూడ వివరింపఁబడినది.

• సౌదామనీ = ప్రావృషేణ్యమేఘ సంబంధినీ = సుష్ఠుజగతో జీవనం దదతి తేసుదామానో మేఘాః. తేషాం సమూహః సౌదామనీః ప్రావృట్కాల తత్సంబంధినీ సాహి అత్యంతద్యోతమానో భవతీతి తత్ప్రసిద్ధమ్ —

పైనవివరింపఁబడిన నిఘంటుకావ్యప్రయోగాదులవలన సౌదామిని పదమునుగూడ సంస్కృతనైఘంటికులు తమ తమ నిఘంటువుల జూపించిరనుట స్పష్టము. అర్థ వివరణమున 'దేశవిశేషము' పట్టణవిశేషమునుయు విశేషార్థము నొం.గిరి.

కాని వ్యుత్పత్త్యర్థమును విచారించుచో కేవలపాణినీయ సూత్రముల మాత్రమునందే మొనగ గలుగదనుట యొప్పును. పెక్కుపదములపాణినీయములయ్యు నితరవ్యాకరణములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. ముష్టాముష్టి అక్షౌహిణి మున్నగునవి. శాకటాయన వ్యాకరణమున 'ప్రజ్ఞా పర్ణోదక ఫేనాల్లేలౌ' యను సూత్రమున (౩౮౬) నిష్పన్నమైన పర్ణలః, పర్ణిలః— ఉదకలః, ఉదకిలః — ఫేనలః, ఫేనిలః = ప్రజ్ఞాలః, ప్రజ్ఞిలః మొదలగు రూపాంతరములు జూపఁబడినవి. మఱియును సికతిలః, శర్కరిలః అనునవి ఇలశ్చదేశే అనుసూత్రమున (౩౯౭) నుదాహృతములు. పదములకు రూపాంతరములు వ్యాకరణసామాన్యముచే గల్గినను గలుగవచ్చును. శబ్దశాస్త్ర పండితులిట్టివానిని భాషాశాస్త్ర మర్యాదలవలన (Philological Principles) గలిగినవని నిర్ధారణ మొనర్చుటయు గలదు.

అయినను సౌదామినీ శబ్దమును పాణిని సూత్రములవలన గూడ సాధింపవచ్చునేమో. సుదామా శబ్దమును వదలిన

సంజ్ఞాయామన్వాభ్యామ్ అను పాణిని సూత్రమువలన (౫–౨–౧౩౭) దామినీ, హామినీ, సోమినీపదములు సాధువులే. దీనివలన సుదామినీ శబ్దమును సంబంధార్థమున సౌదామినియు నిష్పన్నమగునని తోఁచుచున్నది. ఇందులకు విజ్ఞులగు వైయాకరణులే ప్రమాణము.

అ॥ సా॥ ప॥ సం॥

ఛందోదర్పణ సమీక్ష

(అనువృత్తము)

విద్వాన్ రాపూరి దొరస్వామిశర్మ కవి

ద్వితీయ పద్యమున కఖజ చఛడ దధభయశషసలు పద్యాది నుండరాదని యున్నది. ప్రథమ పద్యములోని యక్షరములు ద్వితీయ పద్యమునం బునరుక్తములుగా నున్నవి. అకచటతపయవలు వాయు బీజములు; ఖఛ రసలగ్ని బీజములు; జడద (హ) లు భూబీజములు; ధభలు జలబీజములు; శషలు గగనబీజములు.

మ॥ క్షితిబీజంబులు సంపదల్ పొదలఁ బోషించున్, బయోబీజముల్
సతతంబుం బ్రమదంబొనర్చు, శిఖిబీజ బుల్ మృతుం జేయు, మా
రుతబీజంబులు శోకవార్ధిఁ బడఁగాఁ ద్రోయు, న్నభోబీజముల్
పతి నత్యంతదరిద్రుఁ జేయు నెవుడు బద్యాది నొందించినన్.

అను భీమనచ్ఛందః పద్యము నాధారముగాఁ గొని యరసినచో వాయ్వగ్ని గగనబీజములోని శోకమృతి దారిద్ర్యఫలంబు లొసంగుం గాన నవి కావ్యాది నగ్రాహ్యంబులు. భూజలబీజంబులు సంపద్ప్రదం బులు గాన జడద (హ-అనంతుని ఛందమున లేదు) ధభలు పద్యాది బ్రయోక్తవ్యంబులేయగు. ద్వితీయ పద్యమున ననంతుఁడు కఖాద్యక్షర ములు పవర్గాస్పదంబులు గాకుండిన మేలొదవించునన్నాఁడు. ఉప వర్ణములన సమీపవర్ణములు. ఉపవర్గాస్పదములనుట కర్థము సుజ్ఞేయ మొకాని యిందనంతుని యర్థమేమో దుర్జ్ఞేయమై యున్నది. సంయు

క్తాక్షరము కాఁగూడదనియా? స్వరములెల్ల నుత్సవకారులని కడప టఁగలదు. అట్టులే లాక్షణికుఁడు చెప్పలేదు. అఇఉఋౠ లు వానిదీర్ఘ ములు క్రమముగా అనిలానల భూజల గగనబీజములగును. అట్లగు టచే ముందు చెప్పఁబడిన చొప్పున భూజల బీజంబులగు ఉఊఋౠ లు మేలొదవింపును, తక్కినవి శుభప్రదంబులుగావు.

ఈపక్షమునఁగాని వర్ణములకుఁ బ్రత్యేక ఫలములు చెప్పినవారి మతమ్మనుసరించినను స్వరములెల్ల నుత్సవకారులు కాఁజాలవు. ఏతత్పక్షమవలంబించినను వసంతామాత్యుని కచటతపాది వర్ణపద్యాది ప్రయోగనిషేధము పొందిపొసఁగకున్నది. వీనినన్నిటిని చర్చించిన వ్యాసము పెరుగఁటంజేసినట్లు, నయ్యవి యద్యతన కాలంబున ననుపయుక్తంబులగుటం జేసియు, నట్టివాని నెఱుఁగఁగోరువారప్పకవీయాదులతో సరిపోల్చి చూతురుగాక యని విన్నవించుచు విరమించుచున్నాను.

అక్షరముల శుభాశుభ నిర్ణయము తరువాత గణప్రయోగ విషయముం దెల్పు పద్యములును మాత్రాంతరములు భాసిల్లుచున్నవి.

ఇచ్చటఁ గనఁబడిన వానియందు లాక్షణికుల పరస్పరమత భేదములు వ్యక్తములగుచున్నవి. పద్యలక్షణములందు నలంతిగణయతి భేదములు నక్కడక్కడఁ గలవు. ఇట్టివానికిఁ గారణములు ఛందోలేఖకుల ప్రమాదములును దాళపత్రలేఖన శైథిల్యాస్ఫుటతలు గావచ్చును. ఉత్తరోత్తర లాక్షణికులు నిత్తెఱఁగు పూర్వగ్రంథములందలి యిట్టి ప్రమాదములఁ బరిశీలించి యున్నవానిని సరిపుచ్చి గణయత్యాదుల నియమించుచు వచ్చిరి. వ్యాకరణము నట్టిపట్లఁ గేలొసఁగునదని వేఱె చెప్పనక్కఱలేదు. ఆర్యాగీతుల లక్షణములం దనంతాప్పకవులకు భేదముగలదు, గాని యనంతుని లక్షణములు సంస్కృతవృత్తరత్నాకర లక్షణంబులకు సరిగా నున్నవి గాన నిందు విమర్శింపఁదలఁచుకోలేదు. వృత్తనామములం దనంతాప్పవలకే కాక తదితరులకు భిన్నత గలిమికిఁ గారణము పైని నావచించినదే యని యెఱుఁగవలయు. వృత్తనామభిన్నతకుఁ గొన్ని యుదాహరణములు (అనం) మధుమతి-(అప్ప) మదనవిలసితము, (అనం) రుక్మవతి-(అప్ప) రుగ్మవతి, (అనం) ప్రణవ-(అప్ప) పణవ, (అనం) తోదక-(అప్ప) దోదక (అనం) తోవక-(అప్ప) తోదక, (అనం) గీతాలంబన-(అప్ప) కలితాంత-కాంత (భీమన)

అనంతుని రచనలోని ఛందోవిశేషములు.

అనంతుఁడు భోజరాజీయము, ఛందోదర్పణము, రసాభరణ మను కృతిత్రయము వరుసగా విరచించిన విద్వత్కవి.

భోజరాజీయము ఛందోదర్పణమునఁ బేర్కొనబడి యుండు టచే నది తొలుత వ్రాయఁబడెనని విదితమయ్యెడి. "శ్రీనిధిచక్రవర్తి... అనంతధీమణి లసన్మణి భోజచరిత్ర చెప్పి లక్ష్మీనరసింహుఁ గూర్చిన ప్రసిద్ధుఁడు వేడుకతో నొనర్చె ఛందోనుతి" (ఛందోదర్పణ-4ఆ-130)

అనంతామాత్యుఁడు ఛందోదర్పణమున రచించిన లక్షణములు వానికిఁదిన యుదాహరణములందే కాక తనగ్రంథములం దెల్లెడలఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఉపాయ, ఉదార, ఉదాత్త, ఉదాహరణ, అనంత, అనేక, పార్శ్వ, జనార్దన, రసాయన, అంతరంగ, వృత్తాంత, రుద్రాక్ష, నిరంతర, నిరీక్షణ, సూచన, సంబోధనాంత శబ్దముల కుభయయతియు, భిన్నపోలికపరసబిు కారాదియతి భేదములు, కేచిన్మతానుసభేదములు ననఁతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. అంతియకాక యతిఁడు చెప్పని కొన్ని ఛందోవిశేషములు, నతని మతమునకు విరుద్ధములైనవియు నతని గ్రంథములం గానవచ్చెడి

(1) అర్ధబిందుప్రాస - పటలకు మాత్రమే సబిందుక నిర్బిందుకప్రాస ము చెల్లునని యనంతుని లక్షణము.

క. నూతుల దరులనులోఁతగు
పాతటి కసువులను నెట్టిపచ్చికయున్నన్
బ్రాఁతిపడి మేయఁబోకుము
మాతినిడకు ముగ్రసత్వములుగలనీటన్ (భోజ-6-85)

మ. మిగులం జక్కనివాఁడు కాంచనరుచిన్ మెదించిన ట్లంగకాం
తిఁగడుం బొల్పగువాఁడు యౌవనమదోద్రేకమ్మునందద్దయున్.
(భోజ-3-285)

పైపద్యములం దనంతుఁడు చెప్పిన తకార గకారములకు నఖండాఖండబిందుప్రాస సంఘటితమై యున్నది. భ్రాంతి సార్ధబిందుకముగా నిఘంటువులందుఁ గలదు. ఇది భ్రాంతిశబ్ద భవమని తోఁచెడు నిఘంటు లందు దేశ్యముగానున్నది. లక్ష్మీనారాయణీయమునఁ దద్భవముగా రచితము. తద్భవదేశ్యములందివి యేదైనఁగానిండు; అరసున్న వీనియందు మనకుఁ బ్రసక్తాంశము. ఇది సార్ధబిందుకమనుటకు నిర్ణాయక ప్రయోగము వ్యక్తము.

కాంతిఁ గదుంబాల్పగువాఁడు; ఇందుఁ గాంతి కర్తగా నెంచినఁ గతయగును. గసడదవాదేశ సంధిజరిగి కాంతిగదుంబాల్పగునని యేర్పడును. ఇందర్ధబిందువు గకారము నకు ముందుండ నక్కరలేదు. ౬-అ-241 పద్యములో...ఏటికి...పూఁట...మాట...చోటికి... అనుచోట కారము ప్రాసమందుఁ గలదుగాన ననంతునికి సమ్మతమేయగు.

క. కాఁగాని మాటలాడడు
వేఁగూడదు నేఁడపశ్చరణమై నుండం
గాఁగోమలి యిటునిల్వక
తేఁగుము మరి పాలికేల యీదుర్గుణముల్ (భో-4-148)

వేఁగు సార్ధబిందుకము గానున్నచో ననంతుని యర్ధబిందుప్రాస లక్షణమునకు భంగముప్పతిల్లు. ఈశబ్దము నఖండాఖండములుగాఁ బ్రయుక్తము "విని యంతని దనపైనిడికొని యేఁగినియమికిఁ దగని ఘోరాత్రి యొనర్చినవాఁడ" (రాఘవ పాండవీయము-1-అ-28 ప) ఇందు రామాయణార్థమున 'వేఁగి-నియమికి' అనియు, భారతపక్షమున 'వేన్ + కినియమికి' అనియు భేదము.

క. అఁ కొనివచ్చిన విప్రులఁ
దాఁకింపక యశనమిడుము తత్పరమతి న
ట్టాఁకలి సేయకు కడుమం
దోఁకొని రావర్గమగు తిథుల మనవారిన్. (భోజ-6-161)

క. తేకువయులరఁగ నీగతి
దోఁకొని చని చదల రత్నతోరణ దీప్తుల్
ప్రాఁకెడు ఘనగృహముల న
మ్మూఁకల విడియించె రాజముఖ్యుండంతన్ (భో-4-84)

ఉ. తోఁకొనిపోయెనంత నొకతొయ్యలి యయ్యెలనాఁగ నప్డు పే
రాఁకలి గొన్న బెబ్బులిభయంబునఁ గృష్ణమృగార్భకంబుపై
(భో-8-226)

తోఁకొని నిరర్ధబిందుక శబ్దము, అచ్చుప్రతియందు సార్ధబిందుకముగా నున్నది. నిఘంటులందు అసున్నలేదు, శబ్దరత్నాకరకారులు తోఁకొనుశబ్దమును నిరర్ధబిందుకముగా వ్రాసి 'సాకారణమున బుత్రిజుఁ, డేకాంతము నరకమునకు నేగకువానిన్, దోఁకొని' అను నన్నయభారతారణ్య ప్రయోగమును జూపిరి. ఒక్క శబ్దము కొందఱిమతమున సఖండబిందుకము, మఱికొందఱిమతమున నఖండబిందుకము. ప్రయోగసాహాయ్యమున వీనినిర్ధారింపఁగడంగిన వ్యాసము విస్తరమగు. అనంతునిమతమున నేఁగు, తోఁకొని' సఖండబిందుకములుగను 'ప్రాఁతి, యఖండబిందుకముగనుండునేమో అట్లు భావింపకున్న పటలకుమాత్రము యర్ధబిందు ప్రాసయతి దేశించిన యనంతుఁడు తెలిసి తానేలది తరములకు నెట్లు ప్రయోగించియుండును ?

(2) దధప్రాస-ఇది ప్రాసప్రకరణమున ననంతుఁడు వచింపలేదు.

క. మొదలను కఖజలు చఛడలు
దధలును భయశషసలుతగ (1-26-ఛందోదర్పణ)

క. అదురవస్థకు నోర్వక
యోద్దైవమ మరణమేల యీఁగవె యనుచున్
వేధించు నృపతియొద్దకు
నాదరమతి నారదుఁడు రయమ్మున వచ్చెన్ (భోజ-6-171)

దధలనుటయే క్రమమైనను ప్రాసఘటనార్థము 'ధదలును' అని రచితమై యుండవచ్చును. వేధించుశబ్దమును వేదించుగామార్చుకొన్న దధప్రాస నిర్బంధముగలుగదు. బుద్ధిబాధాదనాది శబ్దముల వర్గచతుర్థ వర్ణములు తద్భవమున వర్గతృతీయములుగా మారును. "వర్గంబుల ద్వితీయవర్ణ చతుర్థవర్ణములు తబాదివర్ణతఁ జెందు" నని కవిసంశయ విచ్ఛేదము (3-వ రంగ-6 ప) తెలుపుటచే వేధించు-వేదించు గానొప్పు.

(3) లళడయతి ప్రాసఘటన యతిప్రాసమైత్రిల (ళ) దల కనంతుఁడుచె ప్పలేదు.

౪. కాకుస్వరయతి యగునిట్లు

దేశదలఁబలధిఁబవ్వళించె ననఁగ (ఛందోదర్పణ)

చ॥ చెలఁగుచు రంగధామమును జెంది విభాకరివృచ్ఛి వేకువన్
వెడలి ప్రయాగకేఁగి సురనిమ్నగయందుఁ బ్రభాత కృత్యముల్
(భోజ-1-134)

పవ్వళించు ననుచోట 'పవ్వడించు'నని పఠించిన శడయతి శంకరాఁజాలదని పరిషత్పత్రిక స్వభాను 3-4 సంచికలో 127 పుటలో వ్రాసితిని.

వెడలు, వెలడుశబ్దములు రూపాంతరములు॥ పైరెండవ పద్యమున వెడలు శబ్దమున్నచోట వెలడురూపమును వ్రాసికొన్న బాధ తొలంగును. నైషధమందు 'చిలుకలుగూయునో చెవులు చిల్లులువో వఁగనంచు నెన్నడున్ వెకెఁడు' అనుపద్యమును ముద్దరాజు రామన లడప్రాసకు దాహరించఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి యది వెడలుగాదు వెలడని తెల్పి రామనమతమును ఖండించెను.

క॥ లడలకు నభేదమనుచున్
వెడగులుగడుఁ బ్రాసములును విశ్రమములు ను
బ్బడరఁగఁ గలువుడు రది యె
య్యెడలను భవ్యంబుగాదు హిమకరముఖిరా.

(సర్వలక్షణ-2-22)

4. రఱయతి ప్రాసఘటన-'శరమఱవ'లని యొక్కటి యతి యందుఁ జేర్కొనుటచే ర ఱ లు తనతనకే చెల్లును, పరస్పరము మిత్రములుగావని గోచరించెను. యతివిషయమున నింత మాత్రమేని దెల్పెఁగాని ప్రాసవిషయమున వాని మిత్రామిత్రతలంగూర్చి యొక సూచనయు లేదు. ఈక్రింది యనంతుని రచనలందు రఱ[illegible]తి ప్రాసములమైత్రి గనఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పాఱుల పేరుచెప్పికొని బానెఁడుపప్పును బాయసంబు నె
దాఱుపసంట్ల మట్టకము నాద్యము గన్నని కూరగాయలున్
జాఱలుదించు వారసతిచొప్పు గోష్ఠి యమీరుకొంచు మా
తోఁ రాడగొట్టు నీవగరతోఁ బడఁజాలము వేఁడుచెప్పినన్.

(భోజ-6-133)

ఉ॥ ఆఱు మొగంబులా శంభు సుదాత్మజుడౌ యని ముద్దుసేయుచో
నాఱు మొగంబులున్నాలము నంబిక ! యేనును నీవు గూడఁగా
నాఱు మొగంబులయ్యెడి దయంబున నన్నని నీవు నవ్వుచున్
జేరుట యోగివర్యులకుఁ జిత్యాగమున్ సుఖసంచకోజ్జ్వలా.

పైరెంట రఱప్రాస. (భోజ-5-201)

ద్విరదగతిరగడ-

అంబమున వ్రచ్చుగెవ్రచ్చు సఖమలరిపును
రంబు నరసి మొఁడనఁగ్రాలు సంయుక్తయతి
ఇంటురఱయతి, (ఛందో-1-112)

చేరుశబ్దము లఘురేఫఘటితముగా సమీపించు అనునర్థమున గలదు "అప్రీతిఁల్ పల్కిన పాతకంబునకుఁ జేరెన్ గామిన్వేళ"-జైమిని శకటరేఫఘటితమైనచో సమీపించను నర్థము లేదు. ఇందలి ప్రయోగ మనుసరించి దాని నుభయరేఫఘటితముగా నెన్నవలయునేమో కాద లఘురేఫాదియే. అట్లే అంబములఘురేఫాది. అంత అట్టు ఆయిమున్న గు శబ్దములవలె వీని నుభయరేఫ ఘటితములుగా ననంతుఁ డెన్ని యుండవచ్చు.

క॥ శృంగారభంగులైదు తె
లుంగులు వాగ్విలసనంబు రహి నైపుణ్యంబు
(రఘు ... తి) (రసాభరణ-౪ఆ-26పుట)

తెలుఁగుశబ్దమున శకటరేఫమే నిఘంటువులఁగనఁబడుచున్నను, సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి 'తెరలుకట్టుట రెండుతెరఁగులు తెగఁగు' (3ఆ-10) అనుచోటను లక్షణసారసంగ్రహమునఁ జిత్రకవిపెద్దన 'తీరనికిన్కబల్ తెరఁగుపనులు' (3ఆ 26) అనుచోటను రేఫఱకార నిర్ణయప్రకరణమందు లఘురేఫఘటితముగా నిచ్చియున్నారు. అప్పకవియు 'తెర తెరవచ్చుట తెరలుంగట్టుట రెండు తెరఁగులవారిలో దొరలుకొనుట'యని వ్రాసెను.

తాళ్లపాక తిరుమలయ్య రేఫఱకార నిర్ణయమునను నిది గల దని వైయాకరణపారిజాతము చెప్పుచున్నది. మరల బైచారశే ఱాశబ్దమును శకటరేఫవంతముగాను జేర్కొన్నారు.

తెలుఁగుతెప్పలు తోలుట తోలకటయును (సర్వ-3-61)

తెలుఁగుకల్గుట... ... తెలుఁగొప్ప-(లక్షణ 3-28)

తెలువలు తెలుకవ తెలుఁగువిధము-(అప్పకవీయము)

తాళ్లపాక తిరుమలయ్యగారలు నీశబ్దమును శకటరేఫఘటితముగాఁ జేర్కొన్నట్లు వైయాకరణపారిజాతమునను న్నది ఇంతాఁకఁదేలినదేమనఁ దెలుఁగుశబ్దముభయరేఫఘటితముగా నెన్నవచ్చుననుట. అనంతుని రసాభరణ ప్రయుక్త తెరఁగుశబ్దము లఘురేఫ మధ్యంబని భావింపవలసియున్నది.

చ॥ ఎఱుఁగక యుండి యొండొరుల జెలియేమియుఁ జెప్పక యొండొ బిట్టుద
గ్గఱినఁ దలంకి చూచు పతికన్నులవిప్పును భ్రూవిలాసమున్
దరము మనోజ విభ్రమవిధంబును నింపొనరించు శారిదా
మఱియును నవ్విలాస మొకయూటునకునుఁగొనఁ గోరు వేడుకన్.
(రసా-౪ఆ-12పుట)

క॥ మతిసర్వరసోత్కృష్ట
వరయుచు బహుసంపదలకు నత్యాస్పదమై
మెఱసిన శృంగారరసము
తెలుఁగంతయు విస్తరింతుఁ దేటపడంగన్. (రసా-౫-21వ)

క॥ వరుని దెస వేడ్క-యూనుగుట
యరతి, నిజాచార మెడల నందిన ప్రీతి
త్రతి లజ్జాత్యాగ మనా
స్మరపరితాపంబు పేరు సంజ్వర మయ్యెన్. (రసా-8-24వ)

ఇట్టి రేఫఱకార యతిప్రాసమైత్రిఘటన యనంతుని గ్రంథత్రయమునఁ గానఁబడుచున్నది. ఎఱుఁగు, డగ్గఱు, మఱి, మెఱిన, తఱి యిత్యాదిశబ్దములను లఘురేఫఘటితములుగాఁ బఠించుకొన్నచో సాధువులగును. అందుఁ గొన్నింటిని సాధింపవచ్చును. ఇట్టి పట్టులఁగల శబ్దములలోని రేఫములుభయవిధములగునని కాక, రేఫ ఱ కార సాంగత్య మనంతాభిప్రేతము కాని యేదోయొకరీతిగా నంగీకరింపవలసి యున్నదని మాత్రము చెప్పవచ్చును.

5. అభేదయతి-పదములకు మాత్రము యతిమైత్రి చెప్పఁబడినది అదియు నెఱయు నెరయువలె ద్వైరూప్యముగల శబ్దముగానుండవలసి యున్నది యని యింతకుముందు వ్రాసితిని.

క॥ మొగిళులుంబ నలమగు నిటులన
నగణము సగణమగు నిట్లు నాహవగణముల్
భగణము లిట్లనఁ దండ్రి
భగణము పాళ్లను భలంబు-వాకిళులనఁగన్. (ఛంద-1-22)

దై, వ్రాతఁ బదార్థసంఘములు-ధ్రాతిగ నవ్విభుపెండ్లియామినిన్
(భో-౫-4-102)

వీక్షఁ దోడగుట విభ్రమంబు భయము బ్రియమున.
(రసాభరణ-౩-10వ)

భగణము పాళ్లను పథ్యమునకర్థము సంశయముగా నున్నదని ఛందోదర్పణమూలమున ముద్రితము. దీని సరియైన పాఠమెఱుంగువఱకు 'భవ'ప్రాస సాంకర్యమున కిది నిర్ణాయక ప్రయోగము కాఁజాలదు. భోజరాజీయ ప్రయోగమునకు గత్యంతరకల్పన శక్యము గాదు. పాఠాంతర మేదేనియున్న దేమో పరిశీలింపవలయు. అందలి యతిస్థల స్థితభాతిశబ్దము తొక్కపట్కె కాని సార్థకముగాదు. రసాభరణములోని వీడ్వడు శబ్దమునకు మూలరూపము 'వీడ్పడు' గావుటం జేసి యీపాఠమును గ్రహించిన నిర్బాధకమగును.

6. అఖండయతి – అనంతుఁడు నుడువని ప్రాదినిత్య నిత్య సమాసయతులకుఁ జేరని యఖండయతులీ క్రింది పద్యములందుఁ గలవు.

శా॥ ఈశానుం బరమేశు ఫాలనయనున్ హేలాజితానంగు గౌ
రీశుం గేశవతల్పభూషణుఁ ద్రిలోకేశున్ వియత్కేశు న
క్షేశోదంచితు భుక్తిముక్తి ఫలదున్ గీర్వాణ నిర్వాహకున్
గాశీనాయకు విశ్వనాథుఁ గొలిచెం గారుణ్య పుణ్యాకృతిన్.

(భోజ-6-218)

'అక్ష + ఈశ + ఉదంచితు' -అక్షమింద్రియే- అనుకోశము ననుసరించి యక్షమన నింద్రియమనియు, అక్షేశుఁడన హృషీకేశుఁ డనియు, అక్షేశోదంచితుఁడన విష్ణూపేతుండగు కాశీవిశ్వనాథుఁడనియు నర్థమగును. హృషీకేశశబ్దమువలె నక్షేశశబ్దము నఖండనిత్య సమాసముగాభావించి వ్యంజనయతిమైత్రి ననంతుఁడు పాటించియుండును. ఈక్రింది రసాభరణపద్యమున హృషీకేశశబ్దమునకు స్వరమైత్రి సంఘటితమైయున్నది.

"హృషీ, కేశుఁడురక్షించు రుక్మిణీశుఁడు మమ్మున్"

(రసా-8-అ-21వ)

క॥ ఆఁకొని యఱచెడిఁ బ్రేవులు
నేఁకట వో మములవలయు నీమాంసము (భోజ-4-211)

ఏఁకట ...... నీ(యొక్క)మాంసము-అని పదవిభాగము. వ్యాఘ్రము గోవుతోఁ బల్కుమాటయిది, నీమాంసము కాని యీమాంసముగాదు.

చ॥ అనుచు నఖుండు పల్కుటయు నంకిలిదేటిన చిత్తవృత్తితో
గను తెలివందలంచి యధికంబుగఁ గ్రమ్మెడు బాష్పవారితో
సొనసిన త్రెప్పలెత్తుటయు నేర్పు సుఖానను జేన కన్నుల
ల్లన నఱచేత నత్తి వికలంబగు హారము చక్కఁద్రోయుచున్.
(భోజ-3-221)

జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట ననుభావంబై (రసా-2-9వ)

అగుటన్ + అనుభావము — సంధివశమున వచ్చిన నకారమునకు జ్ఞావడి కూర్పఁబడియున్నది.

అఖండవళ్లనంతునికి సమ్మతమే యనినయెడల నీక్రింది దాని నఖండవళ్లిగానే భావింపవచ్చు

ద్విరదగతి-నాకౌకసులనేలు-నముచి నూతనుపూజ
నతఁడు దాఁగైకొన్న-నందగోపాత్మజుఁడు.

ఇది యతిభంగముగా నింతకుమున్ను పరిగణింపఁబడియున్నది (చూ-పరిషత్పత్రిక-స్వభాను ౫-౬-పు 165)

అధికశుభం బొదవును భయములును హానిబొందు--
నృసింహ (ఛందోదర్పణము)

పరిషత్పత్రికయందే 172 పుటలో (ముద్రణస్ఖాలిత్య శీర్షిక క్రింద నిది పేర్కొనఁబడినది. 'హానినొందు'నని మార్చిన యతిభంగము తొలంగునని వ్రాయఁబడియె. అనంతుఁడఖండవళ్లు వాడినాఁడని తోఁచుచున్నది. గానఁ బైపద్యమునందును నఖండవళియని తలంపనగు అఖండవళ్లు భారతాదులందుఁగలవు. ఇప్పటి ముద్రితప్రతులలో నవి సంస్కరింపఁబడినవి.

మెచ్చునటుఁగొన్ని.విమలమౌసీకోడుకులట్టు లరయంగఁజమన్(ఉద్యో)
నాయన మరార దీనిఁగని-నవ్వుడ (సౌప్తిక)
చూపె మనంబునఁదలంచు-చుండుదు నేనున్ (ఆది)
ఘు, స్మరుఁడగుచున్నవాని దివి-జారి (అరణ్య)

(7) త్రిప్రాస-ఛందోదర్పణమున సంఖ్యార్థక త్రికారమునకు తకార ప్రాస మనంతుఁడు లక్షణమునఁ జెప్పెనుగదా. క్రింది పద్య మున ననంతుఁడే యిరితరముమున్న (గతసంచికలో) చూపఁబడిన భాస్కర రామాయణములోని దానివలె, తకార త్రకారముల కేప్రాస ముగూర్చి యున్నాఁడు.

క॥ ఆకర్కటి గర్భమున న
నేకంబులుపుట్టఁబిల్ల లీనుచు మృతయై
పోకయిదియేమి కతమున
నోక్రమ్మ బత్రికియుండ నొగిఁగర్కటియున్.

(భోజ-6-273)

(8) వృద్ధియతి-ఈయతి యనంతుఁడు ఛందమునఁ బేర్కొ-లేదు ఆనందాబ్దమునందు మాఘమునఁ గృష్ణైకాదశీ భౌమ... ...

(రసా-4 ఆ-41 పుట)

ఇందేకాక 'అడఁజెందె ఘనోతువ త్పాతువనఁగ' అను ఛందో దర్పణ పద్యమునను గలదని గతసంచికయందు వ్రాసియున్నాఁడ. వృద్ధి సంధిలోఁబరపదాద్యేచ్చులకేని, యాదేశములైన ఇచ్చులకేని యతి మైత్రిచెల్లునని వృద్ధియతిలక్షణము కాకునూర్యప్పకవి వచించెను. పైయనంతుని పాదద్వయమున నాదేశైచ్చులకే యతిసంఘటితమై యున్నది

(9) సంధిగతప్రాసము–

పాండెయుఁగవేకదా నీ
కుండెరువుననివియు తోడి కొండీలు సుమీ (రసా–4–86 వృ)

బిందుప్రాసమున థకారమునకు, సంధిగతప్రాసమున వకారమునకు మాత్రమే లక్షణలక్ష్యములు ఛందోదర్పణమున రచితములు. ఈప్రాస మప్పకవీయాదుల మతమున సంధిగతప్రాసమేయగు. ఛందోదర్పణము తరువాత రసాభరణ మనంతుఁడు రచించుటచేఁ దానులక్షణమున నప్పుడు చెప్పకున్నను బ్రయోగపరిశీలనమున నీప్రాసము గూర్చియుండును.

(10) సంయుక్తయతి–

"ఒక్కడుగున విశ్రాంతులు
పెక్కగుచో సంయుతములు పెనుకకుమానుడ
డ్డక్కరములఁ దానత్తిన
యక్కరమే యుపపదలయు సత్పాఁ కృష్ణా"

అని యనంతకవియే లక్షణము రచించి యీక్రింది పద్యమునఁ బ్రమాదమునఁ గాఁబోలుఁ దన్నియమభంగము నాచరించినాఁడు.

మంగళ మహాశ్రీ. దీనికి 9–17 యతిస్థానములు.

చిత్తములఁజూపులను – జిత్తజుని తండ్రియయిఁ
–జెంది గజదంతి యతులొంపన్,
నృత్తముల తోడఁదరు–ణీమణులు గానరుచు
–లింపుగను మంగళ మహాశ్రీ.

ఇందు ద్వితీయచరణమున 'నృ' అనుదానికి 'ణీ' యను హల్మైత్రియు, 17–వ చోట పట్టి హల్మైత్రియుంచక నకారములోని ఋత్వమునకు మాత్రమే యతిమైత్రియు సంఘటింపఁ బడియె. ఇది సంయుతయతి భంగము. ఇట్టివి పెక్కు మహాకవుల గ్రంథములందుఁ గలవు అవి ప్రమాద పతితములు గానోపును. మచ్చునకుఁ గొన్ని:–

క్రౌంచ॥ క్రౌంచ పదీ వృత్తమ్మునఁ జెన్నా-రఁగఁ బలుకుదురిలఁ గవి
వరులెల్లన్ (అప్పకవీయము)

మహాస్రగ్ధర॥ క్షితి గూలంగోటి సంఖ్యల్-గడయఁగరివరా-శీతిసాహస్ర
సంఖ్యల్ (ఉత్త-హరివంశ-6-185

స్రగ్ధర॥ బాలవృద్ధా-ర్తస్త్రీ కేమంబుగానఁ-దఱుఁబొలిసిన వే-న్యన్
జయంబేలనాకున్ (భాస్కర రామా-యుద్ధ)

స్రగ్ధర॥ తాఁ మాత్మ స్వామిధామ-క్రమణ కృశవపు-ర్న ప్రవిశ్రాణితాతి
కళాపూర్ణ-7-177)

పైప్రయోగంబులందెల్ల సంయుక్తములోని యొక హల్లునకొకచో, మఱొకహల్లునకు మఱొకచో యతిసంఘటితము.

అఖండయతి క్రిందఁజూపిన 'నాకౌకసులనేలు-నముచి సూదను పూజ-నతఁడు దాగ్నికొన్న' యనురగడలో నాకశబ్ద ముభయయతి ఘటనాయోగ్యముగానఁ దొలుతహల్లునకు. తరువాత నచ్చునకు యతిమైత్రి పాటింపఁ బడెననియు నూహింపవగుచున్నది.

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణములోని యీక్రింది మందాక్రాంతను బరికింపుఁడు- (4ఆ-188ప)

వేలాక్రాంత - త్రిభువనమహా - ద్వీద్వీపల్లక్ష్మసూక్ష్మ
స్థూలావిర్భా-స్ఫురితరచనా-దుర్నిరూపాత్మఖేలో
త్కూలాకార-క్షుభితవలయా-త్యూర్కల కల్లోల మాలో
ల్లోలాబ్ధింద్రో-ల్లుఠితవసుధా-లోకరక్షా సమక్షా

ఆంధ్ర లాక్షణికులు మందాక్రాంతకుఁ బదవ యక్షరమునకై నొక్క-యతియే చెప్పిరి గాని సంస్కృతలక్షణమున మూఁడుచోట్ల యతులు నియతంబులై యున్నవి.

"మందాక్రాంతా జలధి షడగై ర్మ్భౌ నతౌ తౌ గురూ చేత్"
(చూ. వృత్తరత్నాకరము)

జలధి-4, షట్-6, అగ-7, తొలినుండి 4 పై, అటనుండి 6పై, అటనుండి 7 పై విరతులు. తొలుతనుండి వరుసగా లెక్కించిన 4, 10, 17 అక్షరములపై విరతులని యేర్పడును. పైనృసింహపురాణ పద్య పాద మొక్కటెత్తుకొని వివరించెద.

లోలాబ్ధీంద్రో - ల్లసిత వసుధా - లోకరక్షాసమక్షా (4, 10, 17)

సంస్కృతమునందు విశ్రాంతిగాన మూఁడవ (17) యతిస్థానముతోనే పాదము ముగిసిపోవుననియుఁ దరువాతిపాదములోఁ దెలుఁగులో వలెఁ గలుపరాదనియు నర్థముచేసికొనవలె. అట్టిచో మన తెనుఁగు వర్ణమైత్రి సాంప్రదాయముచొప్పున , 10 పై యతులుండును నృసింహపురాణ పద్యములో నీయతి నియమము పాటింపఁబడినది. ఏతత్పద్యోత్తరార్ధ మున సంయుక్తములోని యొక్క వ్యంజనమే రెండుచోట్ల యతిస్థాన మునఁగలదు. పూర్వార్ధమునట్టిభంగము ప్రమాదమునఁ బడియుండునని యూహింపనయ్యెడు. మొదటిచరణమున 11-వ యక్షరము 'ద్వి' వ కారమునకుఁదొల్తను, దకారమునకు నడుమను యతి సంఘటితము. అట్లే ద్వితీయపాదమున 'స్థా' లోని సకారమునకు 4 పై,థకారమునకు 10 పై యతిమైత్రిగలదు. ఎఱ్ఱన సంస్కృతలక్షణమే పాటించినాఁడని తెలియుచున్నది. నన్నయ పృథ్వికి 11 తర్వాత వడి పాటించె. ఆంధ్ర లాక్షణికులునన్నయననుసరించిరి. ఎఱ్ఱన సంస్కృతలక్షణము తెలుఁగున 8 తర్వాత యతి యుంచియున్నాఁడు.

"రమా కుచ పరిష్క్రియా-ప్రణత దానసిత్యోదయా"

(నృసింహ-౩ ఆశ్వాసాంతము)

(11) విద్యున్మాల-

పంక్తి (10) ఛందమునుండి యతి యుండునని సర్వలాక్షణికుల మతమైయున్నది. అట్లుండియు విద్యున్మాల (8-ఛందమునఁబుట్టిన వృత్తము)కు యతి 4-పై సర్వలాక్షణికులుంచి యున్నారు అనంతా మాత్యుఁడు నట్లువ్రాసె

(అనంత) మార్యద్భుక్తిన్—మూగాయుక్తిన్
విద్యున్మాలా-వృత్తంబొప్పన్
వైద్యర్థ్యం! న్-సంబోధింపన్
సద్యశ్శ్రీయో-జాగ్ర బయ్యెన్

(భీమన) ఉన్న్యుమ్మా-గా-యుక్తం బైనన్, విద్యున్మాలా-వృత్తంబయ్యెన్.
(విన్న-పెద్దన)

శ్రీ లీలన్ రా-జిలన్ నిర్మ్యా, ... లాఖ్యంబై-మూగానక్తిన్.

(చితి-పెద్దన) మా గాభి ... లాఖ్యలు కీర్తుల్

(అప్పకవి) శ్రీ దేవీధా-త్రీ ... శా
యాదిత్యశ్రే-ష్ఠాది ... త్యా
వేదోద్ధర్తా-వి ... లం
బాద్రై మూగా-శ్రీ ప్రీంబొ ... న్.

(రంగకవి) దేవా మూగా-ప్తిన్ విద్యున్మా
లావృత్తం ... గాధీశా.

సీతారామాచార్యులు ... విద్యున్మాలకును యతి గలదు. వృత్తరత్నాకరమున 'మో మో గో గో విద్యున్మాలా' యనులక్షణమున యతి చెప్పంబడ లేదు గాని యీక్రింది శ్రుతబోధ లక్షణము మన యాంధ్ర లాక్షణికుల యతిఘటనకుం గొంత మూలమన వచ్చునని తోఁచెడు.

శ్లో॥ సర్వే వర్ణా దీర్ఘా యస్యాం, విశ్రామస్స్యాద్వేదై ర్వేదైః,
విద్వద్వృందై ర్వీణావాణీ, వ్యాఖ్యాతా సావిద్యున్మాలా.

ఇట్లు తెలిదిన కొలఁది యింక నెన్నియో విషయములున్న వైనను నివారణ మింతటితోఁ జాలించెద.

గ్రంథస్వీకారము:

1. కఠోపనిషద్భాష్యమ్- శ్రీరంగరామానుజముని విరచితము. శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్య గ్రంథమాలయందు ప్రకటితము. వెల రు 3-12-0

శ్రీ దేవస్థానము వారిదివరలో ఈశావాస్య, కేనోపనిషత్తులను రంగరామానుజభాష్యముతోడను, ఆంగ్లవివరణ భాషాంతరీకరణములతోడను ప్రకటించియున్నారు. ఇప్పుడు కఠోపనిషత్తునుగూడ నారీతిని పీఠిక, మూలగ్రంథము, రంగరామానుజభాష్యము, ఆంగ్లానువాదములతో ప్రకటించిరి. ఇయ్యది యాంగ్లభాషాకోవిదుల కతియుపయుక్తమై విశిష్టాద్వైతభాష్యమునందలి ముఖ్యవిషయములనెఱుగ సహకారియగుచున్నది. పీఠికయందు దెలిపినటుల శంకరాదుల భాష్యముల కాంగ్లానువాదవివరణములు గలవు. అటులనే విశిష్టాద్వైతభాష్యముల కనువాదవివరణముల రచించునుద్దేశముతో నీగ్రంథము ప్రకటింపఁబడినది. ఆంగ్లభాషావేదుల కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము. మిగిలిన యుపనిషద్భాష్యములనుగూడ నిట్లే యచిరకాలమున ప్రకటించి దేవస్థానము వారును ప్రాచ్యగ్రంథ ప్రకాశకులును, పండిత వర్గమును కృతకృత్యులగుదురుగాక.

2. అన్నమాచార్యచరిత్రము-తాళ్లపాక చినతిరువేంగడనాథ ప్రణీతము. విమర్శకాగ్రేసరులగు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి విపులమగు పీఠికతో ప్రకటితము. అన్నమాచార్యులమనుమడే యీ ద్విపద గ్రంథమును రచించియుండుటచే నిది వారి జీవితవిషయముల నెఱుంగుటకు మిక్కిలి యుపయోగకరము. వీనితో నన్యగ్రంథముల గల విషయములఁజేర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ సహజపాండిత్యముతో నన్న

మాచార్యునిచరిత్రమున గల ముఖ్యవిషయముల పీఠికయందు జర్చించిరి. అన్నమాచార్యుని సంకీర్తనములు తదితర గ్రంథములనుగూర్చియు పలువిషయములుమనకు దెలిపియున్నారు. శ్రీ అన్నమాచార్యులు పెక్కు సంకీర్తనముల రచించియుండుటయేగాక ద్విపదరామాయణము సంస్కృతమున వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, పండ్రెండు శతకములను రచించెనట. అందు శ్రీ వేంకటేశ్వరశతకముమాత్రము లభ్యమైనది. సంకీర్తనములు కొన్ని గ్రంథరూపమున బ్రకటితములు (ప్రాచ్యగ్రంథమాల 11 కుసుమము) ఈగ్రంథమును రచించిన చినతిరువేంగడనాథుడను చిన్నన్నయు పెక్కు ద్విపదగ్రంథముల రచించి పొగడ్తకెక్కినవాడు. అష్టమహిషీకల్యాణము, పరమయోగివిలాసము, ఉషాపరిణయమనునవి యీతని యితరకృతులు. కావ్యరచనచే శ్రీ వేంకటేశుని మెప్పించి మకరకుండలముల గొంటినని తనగ్రంథములం దెలిపికొనియున్నాడు. చిన్నన్న ద్విపదకెరుగునను నడకని గూర్చియే. తాళ్లపాకవారి రచనముల పెక్కింటిని బ్రకటించి యాంధ్రలోకమునకు శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారొనరించిన సేవ యతిప్రశంసనీయము. అందును శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే నవి బ్రకటితములగుట బంగారునకు తావియబ్బుటయే. లభ్యములగు మిగిలిన గ్రంథములను సైత మచిరకాలమున బ్రకటింతురుగాక. వెల రు 2-8-0 దేవస్థానము ఆఫీసున దొరకును.

3. విశ్వరహస్యము
4. చంద్రునికథ

ఈ గ్రంథములు రెండును విజయనగర మహారాజావారి కళాశాలలో పదార్థవిజ్ఞానాధ్యాపకులగు శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావుగారిచే రచింపఁబడిన గేయములు. విశ్వరహస్యమునందు పెక్కు వైజ్ఞానికవిషయములు సులభగ్రాహ్యములగునట్లు గేయరూపమున వివరింపఁబడినవి. ప్రపంచోత్పత్తి, మూలపదార్థములు, కేంద్రికములు, వాసమార్పు, జీవోత్పత్తి, దాని పరిణా

ములు మొదలగునవెన్నియో గలవు. చంద్రునికథయందు గ్రహముల పరిభ్రమణము, చంద్రమండలము భూమినుండి వేఱగుట, అంతరి వాతావరణము, పర్వతస్వరూపము వర్ణితములు. గ్రంథకర్తలు వైజ్ఞానికవిషయములను వర్ణించుచు నచటనచట మానవప్రవర్తనము విధ్యుక్తధర్మములనుగూర్చి ముచ్చటించి, మనశక్తి సామర్థ్యములపై నాధారపడి దేశాభివృద్ధికై పాటుపడవలయునని పాఠకులను హెచ్చరించుచున్నారు. అతిప్రయాసముపైన తెలిసికొనదగు వైజ్ఞానికవిషయముల సులభరీతిని గేయరూపముగ దెలిపి నూతనమార్గమును ద్రొక్కిన గ్రంథకర్తల నభినందింపవలసియున్నది. వెల మొదటి గ్రంథము రు 1-0-0 రెండవది 0-8-0. వలయువారు విజయనగరమున గ్రంథకర్తలకు వ్రాయనగును.

5. A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts Vol XI — Medicine

ఇది గవర్నమెంటు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారాధ్యక్షులచే వైద్యగ్రంథములను గూర్చి ప్రకటింపబడిన గ్రంథపట్టిక. ఈగ్రంథమున 82 వైద్యగ్రంథములు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి. అష్టాంగ హృదయము, వైద్యచింతామణి, బసవరాజీయము మొదలగు సుప్రసిద్ధ గ్రంథముల ప్రతులేగాక ఔషధయోగములు, కాయచికిత్సలు, వైద్యసారము మొదలగు గ్రంథములు గలవు. దీనియందుగల విషయములను ఆయుర్వేదశాస్త్ర వేత్తలు సమ్యగ్విమర్శనమొనర్చి ప్రకటింపవలసినవానిని ప్రకటించినచో, దేశీయ వైద్యపద్ధతులకు తగు సహాయకారియగును. వివరణ పట్టికయందు హయలక్షణవిలాసము, అశ్వశాస్త్రము, సహదేవపశుశాస్త్రము మున్నగు గ్రంథములును గలవు. గవర్నమెంటు ముద్రణాలయము మదరాసు వెల రు 6-8-0.

6 South Indian Inscriptions —— Vol X Telugu Inscriptions మదరాసు ప్రభుత్వ శాసనపరిశోధక శాఖవారిచే ప్రకటింపబడిన యాంధ్ర శాసనసంపుటము. శ్రీ కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులు గారీ గ్రంథమునందలి శాసనముల సంకలితమొనర్చి దీనిముద్రణము పూర్తి గాకుండగనే కీర్తిశేషులయిరి. వారి పరిశోధనా ఫలితము నాంధ్రలోకము నేడుగాంచినది. ఇందు విష్ణుకుండి వంశము మొదలు గోలుకొండ నవాబులవరకును గల రాజులశాసనము లీయబడినవి. ఆంధ్రభాషాపరిణామ మెఱుంగగోరువారి కిది యమూల్యమగు గ్రంథము. పెక్కు శాసనములుగల సంస్కృతాంధ్రభాగముల జదివి నచో వానినెవ్వరు కవీశ్వరులు రచించియుందురో మనకు దెలియగలదు. ప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూప పరిణామముల నెఱుంగగోరువారీ శాసన సంపుటముల గల లేఖకప్రమాదములను వదలి విమర్శనాపూర్వకముగ నందలి విషయముల గ్రహింపవలసి యున్నది, వెల 17-0-0.

7. పాల్కురికి సోమనాథకవి - విమర్శకాగ్రేసర బండారు తమ్మయ్య గారిచే రచింపబడి ధర్మగ్రంథమాలికయందు 12 వ బిల్వముగ ప్రకటితము. వెల రు 2-8-0 వలయువారు గ్రంథకర్తకుగాని శివధర్మ గ్రంథమాలా ప్రకాశకులు సికిందాబాదునకుగాని వ్రాయ వలయును.

గ్రంథకర్త లాంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు-సోమనాథకవి శైవకవులలో నగ్రేసరుడై బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, వృషాధిపశతకము మున్నగు పెక్కు తెలుగుగ్రంథములను, బసవాష్టక బసవపంచకాది సంస్కృత గ్రంథములను పంచప్రకారగద్య, నమస్కారగద్య మున్నగు గేయ కృతులను రచించెను. శ్రీ తమ్మయ్యగారిదివరలో పెక్కు సంవత్స రములనుండియు శైవకవులనుగూర్చి చాలయుపన్యాసముల నొసంగి

యున్నారు. అవి పత్రికలయందును బ్రకటితములు. కాని సమగ్రముగ సోమనాథునిగూర్చిన గ్రంథమొద్దియును లేమింజేసి వీరు శ్రీ జగద్గురు కాశీవిశ్వారాధ్య జ్ఞానసింహాసనాధీశ్వరులును విభూతి పత్రికాధిపతులు నగు శ్రీ పండిత చిదిరిమఠము వీరభద్రశర్మగారి (శ్రీ వీరభద్రశివాచార్య మహాస్వాములు) ప్రేరేపణచే నీ యుత్కృష్టగ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కందజేసియున్నారు. శ్రీ తమ్మయ్యగారిన్ని సంవత్సరములనుండియు పడినశ్రమ కిదిఫలితము. కొన్ని విషయములు వివాదాంశములైనను, యీగ్రంథ మత్యుత్తమ మనకతప్పదు. ప్రథమమున సోమనాథుని జన్మస్థలము, వంశము, మిత్రవర్గము, గురుబృందము మున్నగువిషయములను జర్చించి యాతరువాత నతని కాలనిర్ణయమొనర్చి నాటి యాంధ్రవాఙ్మయస్థితిని విశదించియున్నారు. సోమనాథునికృతులు, వాని పౌర్వాపర్యములు, యాతనిలఘుకృతులు గద్యములు, రగడలు, యుదాహరణములను గూర్చియు ముందుగ విమర్శించి, యతని కళాప్రతిభలు కవితావిశేషములు, యసామాన్య ప్రయోగములనుగూర్చి విపులముగ జర్చించియున్నారు. భక్తిపారవశ్యముచే జాను తెనుంగున, జాతీయత నలవరించి దేశీయఛందమగు ద్విపదలో భావప్రధానములై సహజగాంభీర్యము, సుప్రసన్నతయు గలిగి ద్రాక్షాకదళీపాకముల నీకవి తనగ్రంథముల రచించెను. గ్రంథకర్తలు విశేషపరిశ్రమ మొనర్చి పెక్కు నూతనవిషయముల మనకీ గ్రంథమున దెలిపిరి; ఆంగ్లమునగల కవులచరిత్రముల ననుకరింపుచు (Men of Letters Series) గ్రంథకర్తలీ సోమనాథకవి చరిత్రమును రచించియున్నారు. సంస్కృతాంధ్ర కవులచరిత్రముల రచించుటలో వారిగ్రంథములుదక్క మనకాధారములు చాల దక్కువగ నుండును. వీరశైవవాఙ్మయమును మథించి వీరొసంగిన సోమనాథకవి జీవితామృతమును సేవించి యాంధ్రభాషాభిమాను లానందింతురు గాక. ఈగ్రంథమున కనుబంధముగ వీరు సోమనాథుని లఘుకృతుల నొకసంపుటమున బ్రకటింపవలయునని మా యాశయము.

8. శ్రీ విజయనగరము మహారాజావారి సంగీత కళాశాలా రజతోత్సవ సంచిక - రజతోత్సవసంఘమువారిచే బ్రకటింపఁబడినది. ప్రథమమున శ్రీ విజయరామగానకళాశాలయని పిలువబడిన శ్రీ మహారాజా వారి సంగీతకళాశాల 1919 వ సంవత్సరమున శ్రీ శ్రీ విజయరామగజపతిరాజామన్నసుల్తానుబహదూరు వారిచే నెలకొలుపఁబడి నాటినుండియు దినాభివృద్ధిని గాంచుచున్నది. దీనికి గానకళావిశారదులగు ఆదిభొట్ల నారాయణదాసుగారి యనంతరము ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారును కళాశాలాధ్యక్షులై యుండిరి. ఈ కళాశాలా స్థాపనానంతరమే మదరాసు అన్నమలై విశ్వవిద్యాలయములు సంగీత కళాశాలల నేర్పరచి యున్నవి. ఈ కళాశాలా రజతోత్సవము 1945 సంవత్సరమున జరుపబడినది. ఆ రజతోత్సవ కార్యక్రమము, సంగ్రహోపన్యాసములు. కళాశాలా వృత్తాంతము నీసంచిక యందాంగ్లమునను, తెనుఁగునను వివరింపబడినది. ఇందలి యాంధ్రభాగము శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. విజయనగర మహారాజులయొక్కయు, కళాశాలా పోషకులు, అభిమానులయొక్కయు, కళాశాలాధ్యాపకుల యొక్కయు చిత్రపటములు పెక్కులుగలవు. సంగీత సాహిత్యములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయ మెవ్వరికి నుండజాలదు. శిశుర్వేత్తి, పశుర్వేత్తి, వేత్తి గానరసంఫణీయని పెద్దలందురు. మఱియు ప్రాచీనకాలమునుండియు సాహిత్యముతోపాటు సంగీతమునకుగూడ నున్నతస్థాన మొసంగబడినది. శ్రీమద్రామాయణము తంత్రీలయ సమన్వితమనియు, పాఠ్యే గేయేచ మధురమ్ అనియు వాల్మీకి నిర్వచించియున్నాడు. గేయరూపమున నుత్కృష్టరచనముల బాడుచు గాయకులు పట్టణంబుల జనపదంబులను పర్యటన మొనర్చెడివారు. అట్టి సంగీతశాస్త్రము తంజావూరు మధురరాజుల యాస్థానమున వృద్ధినిగాంచి కొంతవడి మఱుగు జెంది

తిరిగి యున్నతపదవి నందుట ముదావహము. సంగీతము, చిత్రలేఖనము మొదలగు లలితకళలకు ప్రాముఖ్యస్థానమొసంగు కళాశాలలింకను పెక్కులు నిర్మింపబడవలసియున్నవి. 1919 సం॥న స్థాపించినది మొదలు యభివృద్ధిని గాంచుచున్న యీకళాశాల యింతోధికముగ వెలయునుగాక.

9. దారాషకో— రచయిత — శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మగారు — కాకినాడ వెల 1-0-0 ఈనాటకము వంగభాషను ద్విజేంద్రలాల్ రాయ్‌గారి షాజహాను నాటకమునందలి యితివృత్తమునే గైకొని నూతన దృక్పథముతో రచింపబడినది. హిందూదేశము విభాగము కాకపూర్వము గాంధీమహాత్ముడు హిందూమహమ్మదీయ సంఘీభావమునకై తనప్రచారమును సాగించునపుడు, దానికి దోడ్పడు నను యుద్దేశముతో నాటకకర్త లిద్దాని రచించిరి. గాని నాటకమును పూర్తిగావింపకనే మతవైషమ్యములు, దాని బురస్కరించుకొని పెక్కుదురంతములు గాంధీమహాత్ముని యాకస్మికమరణము, హిందూదేశవిభజనమును, దేశము నల్లకల్లోలమొనర్చినవి. అయినను గ్రంథకర్తలయాశయము ప్రశంసార్హము. దారాషకోచరిత్రమును రచించిన శ్రీయుత కలికరంజన కానుంగోగారి గ్రంథమునకు తొలిపలుకును వ్రాసియున్నారు. ఈనాటకమున దారాయునతనికి గురువులై షాజహానుచక్రవర్తి కాస్థానవిద్వాంసులై మన్ననగాంచిన జగన్నాథపండితరాయలును మతవైషమ్యముల నిర్మూలనమొనర్చి హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యముపై నాధారపడియుండు మహాసామ్రాజ్యమును నెలకొల్పబూనుటయు, రోషనారా, ఔరంగజేబు మున్నగువారల కుట్రలచే నది కొనసాగక పోవుటయు, సోదరులజంపించి యౌరంగజేబు రాజ్యాభిషిక్తుడగుటయు, తుదకు బారావధింపబడిన యనంతరము పండితరాయలు ఢిల్లీసామ్రాజ్యమును వదలి దక్షిణదేశమునకు జనుటయు

మున్నగు చరిత్రాంశము లిందు వర్ణితములు. మతమనిన 'మనోవికాసమునకై మాత్సర్యనాశంబుకై వితతజ్ఞానవిభూతికై జగతిలో విశ్రాంతికై ముక్తికై గతియైయుండగ నిట్లు మానవులు యుక్తాయుక్తశూన్యాత్ములై వైరంబున జావ వారికెటు సంప్రాప్తించు స్వారాజ్యమౌల్' ! అని పండితరాయలచే బలికించి గ్రంథకర్తలీనాటకమును బూర్తిగావించిరి. 'మంగాబనోల్లజేసి మసలమానుల మతమందు రసముగదుర బూబునాంచారి కొంగిటంజేర్చిన' శ్రీవేంకటేశ్వరుల కీగ్రంథ మంకితమొనర్పబడినది.

10. అహల్యా గౌతమము – శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు, కాకినాడ. మూల్యము 2-0-0

అష్టావక్రచరిత్రము, శ్రీ మహర్షి జీవితకథామృతము, ఆంధ్రకుందమాల మున్నగు పెక్కుగ్రంథముల రచించిన గ్రంథకర్తలీనూ తన పద్యకావ్యమును రచించుటకు గల కారణమును పీఠికయందు దెల్పియున్నారు. పురాణేతిహాసకావ్యముల అహల్యాసంక్రందనుల జారత్వ ప్రశంసయుండుటయేగాక యాంధ్రమున శృంగారప్రబంధములీ యితివృత్తమును బెంచుచు నసభ్యముగ వర్ణింపుచు వచ్చినవి. అహల్యాయైజారః అను వేదవాక్యమునకు బండితులు విశేషార్థముల నిచ్చియున్నారు అందువలన రామాయణకాలము నుండియు బ్రచారమునుగాంచినను యీకథను పలువురు సందేహించుచున్నారు. తారాచంద్ర సమాగమము నిట్టిదియే. ఈ యితివృత్తములు కంతరార్థములుగలవేమో ? గ్రంథకర్తలీకథను వదలి యహల్యాగౌతముల వివాహము వారి పవిత్రజీవితము తపఃప్రభావమును సులభముగు శైలిని మూడాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగ రచించియున్నారు. ఆంధ్రసారస్వతాభిమాను లీగ్రంథమును బఠించి యానందింతురుగాక,

11. కమలాకల్యాణము; సత్కార్యకృష్ణసమాగమము. పానగల్లురాజా గారగు శ్రీరాజా పానగంటి పార్థసారథి రాయనింగారిచే రచింపఁ బడినవి. ఇందు కమలాకల్యాణము ఆంగ్లమున షేక్స్పియరు మహాకవిచే రచింపఁబడిన Twelfth Night అను సుప్రసిద్ధ నాటకరాజమున కనువాదము. ఆంధ్రీకరణమున మూలమునందలి పాత్రనామములును భావములును దేశకాలోచితముగ మార్పఁబడినవి. రెండవది గోల్డు స్మిత్ అను కవీశ్వరుని The Vicar of Wakefield అను గ్రంథములోని The Hermit అను పద్యభాగమున కాంధ్రీకరణము. గ్రంథములు రెండును సులభమగు భాషలో దేటతెల్లముగ రచింపఁ బడినవి. మూలగ్రంథములందలి కథాసంవిధానము, నుత్కృష్టభావముల నాంధ్రమున దెచ్చుటకు శ్రీకవిగారు ప్రయత్నించిరి. పాఠకులీ గ్రంథముల జవివి యానందింతురుగాక.

12. సీతమ్మ పెండ్లికత- ఇదియు శ్రీ పానగంటి పార్థసారథిరాయనింగారిచే రచితము. ఇందలి యితివృత్తము కల్పితము. ప్రథమమున సంపూర్ణముగ బద్యరూపమున రచింపగోరి గ్రంథకర్తలు కొంత భాగమును రచించి, వార్ధక్యముచే నద్దానిని పూర్తి యొనర్పఁజాలక నుత్సాహముతో వచనరూపమున కథనుముగించిరి. కేశవరావు మేనల్లుఁ నకుడనకుమార్తె సీతనిచ్చి పెండ్లియొనర్చుటకై మొదటి నుండియు నిశ్చయించిధనాశచే మతిచలించి, కృష్ణరావునకిచ్చుటకుబ్రయత్నించుటయు, వివాహసమయమున నతని విపరీతధనాశనుగుర్తించి, మనసుమార్చుకొని తిరిగి తన మేనల్లునికిసీతనిచ్చి వివాహమొనర్చుటయు నిందలి యితివృత్తము. మనసంఘమునధనాశతో గొప్పసంబంధములకు బరుగులిడితమువారితవళ్ళాపత్తాపమునందువారు పెక్కుఱుగలరు. కాని కేశవరావు వలెబుద్ధిని మరలుచ్చుకొనువారలమగనుందురు. పాత్రసంభాషణము

లందు వివిధసాంఘిక విషయములు చర్చింపఁబడినవి. కథాభాగము స్వల్పమైనను నీతిబోధకము.

13. ఆంధ్రాంకములు— ఇది శ్రీ రాయసింగారిచే రచింపఁబడి యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్రజతోత్సవసంచికయందు బ్రకటింపఁబడి పుస్తకరూపముగ ముద్రితమగు వ్యాసము. ఇందు వ్యాసకర్త లాంధ్రగ్రంథములందును వ్యవహారమునందు నాంధ్రాంకములే వాడవలయుననియు, ఆ గ్లరోమను సంఖ్యల వాడరాదనియు, గణితముల భిన్నాంకములకు గూడ నాంధ్రాంకములే యుపయోగింపవచ్చుననియు, స్వకీయమును విడిచి పరకీయానుసరణ మొనర్పవలదనియు నాంధ్రులకు హెచ్చరికపుచు నీవ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. ప్రసంగానువశముగ సంకరములెట్లు యేర్పడినవో చర్చించియున్నారు. వీరి యుద్బోధనమెంతయు సమంజసము. పాశ్చాత్య దేశనాగరికతా విశేషముల నవసరమగు పట్ల నంగీకరింపవలయుననుట నిర్వివాదాంశము. నేఁటి యాంధ్రవాఙ్మయమును నీ వికృతానుకరణముచే సహృదయానురంజకముగ నుండుట లేదు. గ్రంథకర్తలు "స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో ... అప్యర్థపహోయ" అనుసూక్తిని గమనింపవలసియున్నది. పైగ్రంథములు మూడును గ్రంథకర్తలయొద్ద దొరకును.

14. నాటకవిమర్శనము (Dramatic Criticism) శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయ పండితులగు శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది.

నాటకవిమర్శనము పాశ్చాత్యదేశములందేగాక మనదేశమునందును మిగుల వర్ధిల్లినది. పెక్కు సాహిత్యాలంకార గ్రంథముల నాటకలక్షణము వివరింపఁబడి సునిశితముగ విమర్శింపఁబడినది. గ్రంథకర్త లిదివరలో కళాశాలా విద్యార్థులకుపన్యాసములనొసగి, వానిని గ్రంథరూపమున నిపుడు ప్రకటించిరి. ఇందు ప్రథమమున నాటకరచనయును

వ్యాసమున నాట్యనాటకముల సంబంధము, నాటకోత్కృష్టతయు వివరించి, నాటకముల ముఖ్యవిషయములగు కథాసంధానము, పాత్రపోషణము, రసపోషణము, ఔచిత్యము, తత్త్వోపదేశము అను శీర్షికలక్రింద చర్చించిరి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యనాటక సిద్ధాంతముల గల భేదములను నిరూపించి, యుత్తమనాటకరచన మెట్లుండవలయునో, కథాసంధాన, రసపాత్రపోషణము లెట్లు సహృదయరంజకముగ నుండవలయునో దక్షాత్రముగ దెలిపిరి. మిగిలిన గ్రంథభాగమున స్వప్నవాసవదత్త, ముద్రారాక్షస, వేణీసంహార నాటకములు గైకొని పైనాటక లక్షణముల ననుసరించి విమర్శించిరి వానియందలి గుణదోషముల చర్చించిరి. నాటక విమర్శనమునుగూర్చి యాంధ్రమున విపులమగు గ్రంథమత్యావశ్యకము. అందు నాటకరచనమున ప్రాధాన్యము వహించు కథావిధానాదికముల ప్రత్యేకముగ వేఱువేఱధ్యాయములుగ విభజించి ముఖ్య సంస్కృతాంధ్ర నాటకముల నుదాహరణరూపముగ గైకొని చర్చింపనగును. గ్రంథకర్తలీగ్రంథమున నేర్పఱచుకొన్న పద్ధతియు కళాశాల విద్యార్థులకు, నుపాధ్యాయులకు నాయాగ్రంథముల నభ్యసించుచో మిక్కిలి యుపయోగకరముగ నుండుననుట నిస్సంశయము. మిగిలిన ముఖ్యనాటకములగు అభిజ్ఞానశాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితాదుల గైకొనివిమర్శగ్రంథమున ద్వితీయభాగ మచిరకాలముననే గ్రంథకర్తలు ప్రకటింతురని యాశించుచున్నాము.

15. చారిత్రకవ్యాసములు - బౌద్ధయుగము. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపబడినది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు, విమర్శకులు శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు, వీరభద్రరావుగారు నేర్పరచిన పునాదిపై తమ చారిత్రకవ్యాససౌధముల నిర్మించుచు నాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులగుచున్నారు. బౌద్ధయుగము నాటి చారిత్రకవిషయములు పెక్కుగ్రంథములనుండి గైకొని వీరి

పత్రికల్లో నాంధ్రపత్రిక వారపంచికలలోను, ఉగాదిసంచిక, భారతిపత్రిక లలోను పెక్కు వ్యాసరాజములు బ్రకటించిరి. అందు బౌద్ధయుగము నకు సంబంధించిన వ్యాసములు నీగ్రంథమున బ్రకటించిరి. భారతీయ ధర్మ సంస్కృతి యాంధ్ర, శాతవాహన రాజులకాలమున విస్తరించి దశ దిశలకు వ్యాపించినది. కాని క్రతుకలాపములందు పశుహింసప్రధానమై జుగుప్సాకరముగనుండి దేశమున నశాంతి యతిశయించుటచే, నట్టి హింసను నిందించుచు సంఘమున బౌద్ధమతము ప్రశాంతవిప్లవము గావించినది. నాటినుండియు బౌద్ధమతము ఆర్యావర్తసీమను దాటి దేశాంతరముల విజయప్రస్థాన మొనరించినది. నాటినుండియు చైనా, బర్మా, టిబెట్టు మొదలగు దేశముల బౌద్ధమతము వ్యాప్తినొంది జనాకర్షణీయము యినది. చీనా హిందూదేశములకుగల మతసంబంధ మతిప్రాచీనమయినది. వానికిగల యనుబంధము, రాజగృహము, అమరావతి, నాగార్జున కొండ స్తూపనిర్మాణాదికములను గూర్చిన పెక్కువిషయము లీగ్రంథమున నాయా వ్యాసముల వివరింపబడినవి. మఱియు ప్రాచీన విద్యాసంస్థలు, నాటి విద్యావిధానము, నాలందా తక్షశిలా విద్యాలయములు, హిందూబౌద్ధయుగముల గలిగిన మార్పులు, శైవవైష్ణవమతములు, గ్రామ పరిపాలనా పద్ధతులను గూర్చి ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు, వృత్తివిధానమను వ్యాసముల విపులముగ దెలుపబడినవి. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రము, సంస్కృతిని దెలియగోరువారికీ గ్రంథమత్యంతోపయోగము. శ్రీ లక్ష్మణరావు వీరభద్రరావుగారును తమ గ్రంథముల రచించినయనంతరము హిందూదేశ చరిత్రవిమర్శనము మిక్కిలి విస్తరించినది. పెక్కు నూతనశాసనాదులు ప్రకటింపబడినవి. సమగ్రముగ నందినటుల వారి హిందూమహమ్మదీయ మహాయుగముల సంస్కరించి ప్రకటించుటయో లేక నూతనగ్రంథము నాంధ్రభాషను రచించుటయో ముఖ్యావసరము. అందువిషయము శ్రీ శర్మగారు తమశక్తి సామర్థ్య

ములనుపయోగించి యాంధ్రభాషను సమగ్రభారతదేశ చరిత్రమును రచించి కృతకృత్యులగుదురని విశ్వసించుచున్నాము. వెల రు 1-12-0

16. ఆంధ్రదేశచరిత్రసంగ్రహము (క్రీ-శ 1857 వఱకు) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శర్మగారు 1947 సంవత్సరమున All India Radio మదరాసు కేంద్రమున నాంధ్రదేశచరిత్రమును గూర్చి చేసిన ప్రసంగము లీ గ్రంథరూపమున వెలువడినవి. రేడియో ప్రసంగములగుటచే నివి సంగ్రహముగ ముఖ్య విషయములను మాత్రము తెలుపుచున్నవి. ఆంధ్రదేశచరిత్రమును విపులముగ శ్రీ శర్మగారివంటి సుప్రసిద్ధచారిత్రకపరిశోధకులు మన కళాశాలావిద్యార్థుల కుపయోగముగ రచించి ప్రకటింపవలసియున్నది. ఈగ్రంథమున గల పండ్రెండు ప్రసంగములయందును శాతవాహన యుగము మొదలు కంపెనీ పరిపాలనాంతమువరకును గల యాంధ్రదేశ చరిత్రము సంగ్రహముగ వివరింపఁబడినది. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గమనించి విశ్వవిద్యాలయాధికారులు కళాశాలల దీనిని పఠనీయ గ్రంథముగ నిర్ణయింతురని కోరుచున్నాము. మనవిద్యార్థులు తమ దేశ చరిత్రాంశముల నెఱుగక యన్యదేశవృత్తాంతముల బఠించుచుండుట నేటి విద్యావిధాన విమర్శకులకు సువిదితము- ప్రతియాంధ్రుఁడు నవశ్యముగ తనదేశచరిత్రము నభ్యసింపవలయుననియు నందులకు సంగ్రహముగ నీగ్రంథమును, దక్షిణదేశచరిత్రమునకు రంగస్వామి అయ్యంగారురచించిన Pre-mussulman India మొదలగు గ్రంథములు నవశ్యపఠనీయములనియు దలచుచున్నాము. వెల రు 1-8-0 మాత్రము ఆధునిక వాఙ్మయకుటీరము, పురశవాకమునకు వ్రాసిన దొఱకును.

17. తెలుఁగుమెఱుఁగులు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. శ్రీ శాస్త్రిగారి విమర్శనములను సారస్వతసేవను గుర్తింపని యాంధ్ర సారస్వతాభిలాషులుండుట యరుదు. వీరిదివరలో

భారతి, యాంధ్రపత్త్రిక మొదలగు పత్త్రికలలో బ్రకటించిన విమర్శక వ్యాసముల నీసంపుటమున బ్రకటించిరి. ఆంధ్రసారస్వతమునుగూర్చియు, ప్రాచీనాంధ్రభాషనుగూర్చియు పెక్కువ్యాసము లిందు ప్రకటితములు. ఆంధ్రభాషావికాసమును గూర్చిన వ్యాసము లేగాక భాషాసంప్రదాయములను వివరించు పరసువన్న, గ్రంథగ్రథనము, ఆది-ఇవి ప్రథమాంధ్రభక్తుడు పౌత్యాయము మున్నగు అమూల్యవ్యాసము లిందుగలవు. ఆంధ్రలిపిసంస్కారమిందలి చివరవ్యాసము. శ్రీ శాస్త్రిగారు సుప్రసిద్ధవిమర్శకులు. ఈగ్రంథమందు చర్చింపబడిన విషయములనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయము లుండకమానవు. అయినను శ్రీ శాస్త్రిగారి యమూల్యాభిప్రాయములు సమాదరణీయము లనుటకు సందియము లేదు. 'స్పర్ధయా వర్ధతే విద్యా' యనునటుల భాషావిషయముల మథించినగాని నైజస్వరూపము దెలియుట శక్యము. తమ పరిశోధనల నీగ్రంథరూపమున వెలువరించి శ్రీ శాస్త్రిగా రాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు మిక్కిలి యుపకారమొనర్చియున్నారు. వెల రు 2-0-0

ఆంధ్రగ్రంథమాలా ప్రకాశకులకు వ్రాసిన దొరకును.

సీ. దక్షిణపవనంబు తనుగంధమున నూని
మలయాచలము మీఁది మరులు మానఁ
దివిచిపట్టిన లేఁతచివురుల చాయకుఁ
గరతలంబుల కాంతి వరము లొసఁగఁ
గుసుమముల్ గోయుచో గోళ్ల మెఱుంగులు
తనిమొగ్గలకు గవుసెనియ లొసఁగఁ
బలువంగఁ జెలఁగెడు పలుకులు రాచకీ
రములకు నొజ్జతనములు సేయఁ
గురులు సలుపిండు బెరయఁగ వనమయూ
రముల గతులు వేడ గమనలీల
నసఁగి పెనఁగి ప్రీతి వనకేలి సలిపిరి
వనజముఖులు వేడ్కఁ బనుపుసేయ. 28

సీ. ధమ్మిల్లభారముల్ కమ్రపూవులతోడఁ
బాదిగొని వెన్నెలఁ బొలసి వ్రేల
నలినతలంబులఁ బొలుచు కుంతలములు
ఘర్మజలంబులఁ గలసియుంట
గహ్లారదళముల కాంతిమిన్నక కొన్న
చెన్నునఁ గనుఁగవ జేగుఱింప
సోలెడు వల్లులఁ బోలెడు మేనులఁ
బయ్యెట గ్లాని ప్రస్ఫురింప
ఘనపయోధరముల కాశ్మీరచర్చలు
గలఁగ నలసగతులు చెలువమొందఁ
బువ్వుఁబోఁడులంతఁ బుష్పాపచయకేలి
సోలివచ్చిరా నృపాలుకడకు. 29

మ. పరపై యొప్పెసలారు మానికపు సోపానంబులం బ్రజ్వల
ద్వర వజ్రోపల సైకతంబులను సౌవర్ణారవిందంబులన్
హరినీలాసిత వారిజంబులను జక్రాంగాదివాః పక్షివి
స్ఫురణంగల్గు సరోవరంబుఁ గనియెన్ భూవల్లభుం డయ్యెడన్. 30

కం. మొగములు విరిదమ్మలఁ గుచ
యుగములు కోకములఁ జూపు లుత్పలముల మం
దగతులు హంసలఁ దోల న
రుగఁగఁ జొచ్చిరి సతుల్ సరోవర మెలమిన్. 31

చం. కటివడఁ గాడ నీళ్ల గసికొను కరంబుల నక్కలించి పి
న్నట తరళంబుతోడ నయనద్యుతి భ్రూలతలందె ర్ప నుం
గుటములు మాఁపి నిక్కమను గ్రొగ్గ్రొచన్నులచాయ మోపుచ
క్కటి కెసగంగఁ జొచ్చె నొక కామిని తోయజమండమిమ్ములన్, 32

తే. గీ. ఒలిమి రాహువు సుధాంశు బింబంబు వెఱచి
పాఱఁగఁ దుడాసి వెనుకొను పగిది నొక్క
యెడ సఖులు గూడి చెలరేఁగి యాడుచోట
నీలవేణియు మొగమును నెలఁత కొప్పు. 33

తే. గీ. సతులు చల్లుఁ బోరాడుచు జలకణములు
నెఱికురుల మీఁద నిండి క్రిక్కిఱిసి చెలువ
మమరెఁ గనుఁగొన నింద్రనీలములతోడఁ
గలయఁ గ్రుచ్చిన మౌక్తికంబులును బోలె. 34

తే. గీ. క్రాలుఁ గన్నులు ముద్దుమొగములుఁ దమకు
ససదృశపరిభావమునఁ జెల్వగుటఁ జేసి
మునిఁగి మీలను దలలెత్తి వనరుహములఁ
దూలఁ గఱచిరి వనకేళివేళ సతులు. 35

తే. గీ. అలికలితపంకజము నొక్కయతివ దెచ్చి
చుట్టమగునట్టి వనితకుఁ జూపుటయును
తనకురులు మోము నెదుట నద్దంబు లేక
తోఁచెననుచు నమ్ముగ్ధ యద్భుతముఁబొందె. 36

సీ. కేలిదెప్పము సేసి కాళ్లి లీలావతి
నీఁదించుచును నొక్కయింతిడాసి
చేయిచ్చి యిందు విచ్చేయుమంచును దన్వి
నడిపించుచును నొక్కపడఁతి నగాధి
ముదితఁజేకూడను ముత్తలాడుచు నొక్క
తరుణికి నిమ్ములఁ దమ్మిరేకొసఁగి
రమణిపాపటఁ బుష్పరజముఁ బోయుచు నిదె
మిగిలెఁ గొమ్మని యొక్కమగువకిచ్చి
కదలఁబడినట్టు లొక్కతెఁ గాగలించి
ముంపుమునిఁగి నట్లొక్కతె మోవియాని
లలితనాయక కేలీవిలాస మమర
లీల జలకేలి సలిపె భూపాలసుతుఁడు. 37

సీ. కలయఁగ నలఁదిన కస్తూరి పెల్లున
జలములనెల్లను గలఁగఁజేసి
కుచమండలంబుల కుంకుమచర్చల
నీరెల్ల జేవురు నీరుసేసి
తనులిప్త సురభిచందన కర్దమంబున
వారినెల్లఁ బులకవండు సేసి
మూలల నవపుష్పమాలికావితతుల
వనమెల్లఁ దెట్టువఁ గొనఁగఁజేసి

యుగళ లలితవీథినంటఁ గన్గవలఁగాం
చెలఁగఁ గామచిహ్నలెల్ల దెలయ
వలరువాఁడు లహర జలకేలి సాలించి
కొలను వెడలి రింతు లలసగతులు. 38

ఆ. వె. భూమినిండి మింటఁ బూర్ణమై కర్కట
మకర మీనరాశి మహితమైన
హరియశస్సుధాబ్ధి యందుల తుంపురు
లనఁగఁ జుక్కలొప్పె నాకసమున. 39

సీ. ధర వియోగుల నెల్లఁ బరిమార్పఁబూని హృ
ద్భవుఁడు గట్టిన వీరపట్టమనఁగ
విరహులపై దండువెడలుచో మదనున
కెత్తిన కెంజివురెల్లి యనఁగ
వలిఁ బ్రోషితులమీఁద గాలిపెను మరుకరి
ఘుసృణపంకాంకిత కుంభమనఁగఁ
జొత్తిల్లఁ బథికులనొత్తుటఁ దోఁగిన
కంబ: ద్విషుచేతి చక్రమనఁగఁ
దూరు కొండ తుట్టతుది మూఁదువున వేలు
గొమ్మవలుదవూవు గొలకవోలెఁ
గందు బెరసి రాగకాంతిదలిర్పంగ
మన్నమొప్పఁ జందమామ వొడిచె. 40

తే. గీ. అమరు లమృతాబ్ధిలో వలి యమృతరసము
వెండిచేరుల పటికంపుకుండఁ గట్టి
చేఁదుకొని యెదరో నాఁగ శీతరోచి
మెల్ల మెల్లన రుచులతో మిన్ను వ్రాఁకె. 41

తే. గీ. తవరి రాగిల్లి ముక్తుడై తరతరంబ
నిర్మలత్వంబుఁ బొందుచు నీరజారి
పరమయోగియుఁబోలె సత్పథమునందు
నడువఁగాఁ జొచ్చెఁ గువలయానందమెసఁగ. 42

తే. గీ. ఉదయరాగ మించుంచక యుజ్జగించి
నిండుఁ జంద్రుఁడు గన్నులపండువయ్యె
ధావనానంతర స్నిగ్ధదాక్షిణాత్య
రాజశుద్ధాంత దంతవజ్రములకాంతి. 43

తే. గీ. కమలినీ కాంత యొంతయుఁ గంది వంద
వారుణీసక్తుఁడై వసువ్యయముచేసి
యరిగినట్లు పరాగియై యంబరంబుఁ
దొలఁగి పశ్చిమజలధిలోఁ నాటెఁ దరణి. 44

క. తరుణుండగు శీతలకరు
మరగి వియల్లక్ష్మి తన్నుమాలి ముదుకడున్
ఖరకరుడును నని ద్రొబ్బిన
కరణిన్ రవి పశ్చిమాద్రికడఁ గ్రుంకె నృపా. 45

చం. నలువగు రక్తి మించినమనంబున నబ్బములావుపుట్టి చం
గలువవికాసవేళ ముకుళంబు నటింపఁగఁ బువ్వుఁబోడి మొ
క్కలమునఁ బేర్చి నాథు నధికారముఁ గైకొని కేలిసల్పిన
చ్చలమున సిగ్గుచాలమియుఁ జన్గవహారము లోలిఁ జెప్పగన్. 46

తే. గీ. వామనానేకపము చక్రవాళ కుధర
ధాతుతటము గోరాడఁ జొచ్చెఁ దరులువిఱిగి
కూలుటయు మింటి నెగసెడు ధూళివోలెఁ
బర్వె నెఱసంజ పడుమర పట్టుకొనుచు. 47

చం. అలరుల పాన్పులం దలిరుటాకులసెజ్జల హర్మ్యవేదికా
తలముల తీవెయిండ్ల సికతాశయనంబుల మున్నెయుక్తిమై
నలఁదురివందు కందువల నప్పటికప్పటి కింపుఁ జొంపఁగా
ర్కులు తనివారి వేడ్కపడఁగూడిరి వేడుకతోడ దంపతుల్. 48

చం. పలుచని చంద్రికారసము ప్రన్నని నున్నని కెంపుక్రొమ్ముక్కుటం
గులతుదలందలిర్చు నెలక్రొమ్ముక్కుల కాంతి పసిండినిగ్గుతోఁ
గలపి యలంతివన్నెయిడి కాయజు నిల్పిన రత్నపుత్రిక
న్నలువ సజీవఁ జేసె నొకొ నాఁ దగు నాతివిభాతి చూడ్కికిన్. 49

సీ. దళమైన చీఁకటి గుళియలు సేసి ప
ద్మాసనుం డాయువు వోసెననఁగ
దొలుకారు మెఱుఁగులు కోలఁదీఁకి వి
రించి వాల్గనుల నూరించెననఁగ
జంద్రికాసార మబ్జజుఁడు గట్టిగఁ బద
నిడి యాణిపాణియుం బడసెననఁగ
బాటించి విధిరాగ పరమాణువునఁ బల్ల
వితమూర్తిగాఁ నిర్మించెననఁగ
బొలుచు నళులను మదనునమ్ములను ముత్తి
యములను విద్రుమవల్లిక నపహసించుఁ
దరుణియలకలుఁ జూడ్కులు దశనములును
నధరమును బ్రస్తుతింప నాయులవియెల్లు. 50

చ. పరముఁడు కంధర స్థలముపై నిడి వేడుక ముద్దులాడఁగాఁ
గరమున మౌళిగంగయుదకంబులు మెల్పునఁబిల్చి యూఁది శీ
కరములు భూషణేందునకు (కారవ) తారకలీలఁ జేయు త
త్కరివదనుండు మత్కృతికి దానసుఖస్థితితోడఁ దోడగున్. 51

చ. గొనయము తమిస్రనాల్ చెఱకుఁగోల ధనుర్గుణత పూవు లమ్ములై
టును నొకమాటు కానతనుడున్ మును నుగ్రుడయించి జీవరా
శి నొడుచు ఱేమిచెప్పవని చేయునుతుల్ తగు మోహనప్రవ
ర్తనఁ గల కాము డీవుశ మూడంబున మీకిలఁగామసౌఖ్యముల్. 52

సీ. పరిణత ఫణిలతాపత్త్రంబుఁ గదిసిన
చివురు నాఁ జెక్కునఁ జేయిచేర్చి
కందర్పు మదకరి కరముపై జక్కవ
లెఱ గనాఁ దొడఁ గుచ మిఱియ నూఁపి
దవనంబు పొలకలఁ గవిసిన మంచునాఁ
బలుచని చెమట పైఁ గలసి మెఱయఁ
గలువ రేకులు ముత్తియములు సిసెనివనాఁ
గన్నుల బాష్పంపుఁ గణములూరలఁ

గీ. వేడినిట్టూర్పు గాడ్పులు విరహవహ్ని
శిఖలు ప్రబలంగ వలవంతచింత నొగిలి
యేకతంబున్నదాని రాజేంద్రతనయఁ
గనిరి లతికా గృహంబులో వనజముఖులు. 5

సీ. ప్రాణంబులెడల నభ్యాసంబు సేయు మా
ర్గంబన నిట్టూర్పు గాడ్పులెసఁగ
గవ్యశాలఁగ నేయి గ్రమ్మకైవడిఁ గామ
శిఖిఁ గ్రాఁగి మైదీఁగ చెమటవోడమ
మదమనమ్ములు నీవు పదను పెట్టినక్రియ
వాలుఁగన్నులు బాష్పవారి మునుఁగఁ
బగ లేదుటయు నెడఁబసు రథాంగము చంద
మునఁ జన్నులు ముఖోద్గముగ సడంక

[illegible] వడి యొడలు
భూషణములతోడి పొత్తువిడిచి
లాఁతురైరి సఖులు లలితులు వాయని
ప్రాఁతలైరి విమధరాజ సుతకు. 54

సీ. మకరధ్వజుని విల్లు మనను వాయిని నిడి
నమలింపుగాఁ జేయు నల్లఁజెఱకు
మదను బాణావళి మనము గ్రమ్ముకొల్లపైఁ
బొలుపారఁ దుఱిమెడు పుష్పచయము
మనసిజాతుని యెల్లి మనము వినోదార్థ
మై వచ్చి యాడెడు మావిచిగురు
మరుతేరిహయములు మన యిండ్లలోఁ బంజ
రంబులఁ బొరలు కీరవ్రజంబు

గీ. తానసంగుఁ డట్టివాని యాలంచుట
యేమి? యతని కడిమియేమి? యతని
బీరమేమి? ధరణిఁ బిచ్చుక యలుకేమి
వాలుఁగ......... నేమి వాలుఁగంటి? 55

సీ. ఏపునఁ జెలరేఁగి యేయు మనోజన్ము
చెఱకువిల్ రెండుగా విఱిచివైతుఁ
బలువలై పలుకు చిలుకల నాలుకల ముల్లు
విఱిచి యీరములలో వెతల నడఁతు
ముదమున గ్రోయుతుమ్మెదలఁ జంపక లతాం
తములలో ముసుగంగ (నిముడింతుఁ)
దగులమై వీతెంచు దక్షిణాశాగంధ
వహు మహేంద్రుని వాతఁద్రోతు

గీ. నేటికులికెదు నాయట్టి బోటికలుగ
వెలఁది! నీమదిలోపల వెఱవకుండు
మమ్మ! ధైర్యంబు వదలకుమమ్మ యెంతఁ
గత్తలము గల్గుమేనికిఁ గలదె బాధ. 56

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

1947—48

సర్వజిత్సంవత్సర ఆయవ్యయ పట్టిక.

సర్వజిత్సంవత్సరము.

ఆయవ్యయపట్టిక 1947—48.

ఆయము.		మొత్తము.
1. సంవత్సరాది నిలువ		394- 4-8
2. బ్యాంకివడ్డి:-		651- 6-0
బొబ్బిలివారి వార్ బాండ్ మీద	399-0-0	
వేంకటగిరివారి గవర్నమెంటుపత్రము	252-2-0	
సేవింగ్సుబ్యాంకివడ్డి	0-4-0	
	651-6-0	
3. పత్రికచందాలు		173- 0-0
4. ఇతరజమలు		2-13-3
5. పుస్తకవిక్రయము		1580- 8-9
		2802- 0-8

వ్యయము	మొత్తము.
1. ఉద్యోగులజీతములు	1832 0-0
2 ఉద్యోగుల ప్రయాణ వ్యయము	9- 0-0
3. పత్రికకుకాగితము	75- 4-0
4. పత్రికముద్రణము	255- 0-0
5. చిల్లర బైండింగు	51-13-0
6. నిఘంటు బైండింగు	620- 5-0
7 పత్రికలకు చందాలు	48- 6-0
8. కొనినపుస్తకములు	206-11-8
9. పోస్టువ్యయము	24-12-6
10. సాదరు	108- 4-0
11. సంవత్సరాంతమున నిలువ	70-8-11
	2802-0-8

పుస్తకవిక్రయము.

1.	విప్రనారాయణ చరిత్రము	5- 8-3
2.	జైమినిభారతము	10-13-9
8.	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	7- 4-3
4	జ్యోతిశ్శాస్త్ర సారము	2- 5-6
5.	సర్వేశ్వరశతకము	0- 8-3
6.	కావ్యాలంకార చూడామణి	1- 5-0
7.	అకారాద్యనుక్రమిత గ్రంథసూచిక	0-13-9
8	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	1- 6-6
9.	శివతత్త్వసారము	1-15-6
10.	చంద్రభాను చరిత్రము	8- 2-3
11.	ఆర్యభాషావిభాగము	1 6-0
12	ప్రహాస్యతరంగములు	0- 7-0
13	మహాశ్వేతారుద్రావిలాస నాటకము	0- 8-0
14.	కాళిందీకన్యాపరిణయము 1	6- 4-0
15.	డిటో 11 భా	3- 8-9
16.	ఆంధ్రధాతుమాల	6-13-6
17.	శాసనపద్యమంజరి 1 భా	10- 8-3
18.	డిటో 11 భా	0-14-0
19.	శతకసముచ్చయము 1	2- 9-9
20.	డిటో 11	2- 2-6
21.	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము 11 భా	1-11-9
22.	డిటో 111	0-14-0
23.	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము	2-11-9
24	రసాభరణము	4- 0-9
25	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి	8- 7-9
26	షోడశకుమారచరిత్రము	4- 0-3
27.	హంససందేశము	0- 7-3
28	రాయవాచకము	2- 4-0
29	సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భా	5- 3-9
30	డిటో 11 భా	5- 3-9
31.	నిఘంటుచరిత్రము	0-11-3
32.	ఆంధ్రకౌముది	2- 9-9
83	బాలభారతము	1-15-6
34.	Dravidian Lexicography	1- 3-0
35.	Defence of literary Telugu	1-6-0
36.	చాటుధారాచమత్కారసారః	1- 6-9
37.	సాంబోపాఖ్యానము	8- 0-3

38.	రసార్ణవాలంకారము	1–13–0
39.	కవిజనోజ్జీవనిసమస్యలు	1– 2–6
40.	రఘునాథరామాయణము	3– 2–0
41.	రజతోత్సవసంపుటము	7– 0–9
42.	ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వృత్తాంతము	1– 5–0
43	అరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	1– 9–6
44.	లక్షణసారసంగ్రహము	0–15–0
45.	లౌకికన్యాయవివరణము	0– 7–3
46.	కావ్యాలంకారచూడామణిపాఠశోధనములు	1–12–0
47.	సీతారామచరిత్రము	4–13–0
48.	ఉత్తరరామచరిత్రము	17–11–3
49.	అమరుకము	4– 7–3
50	అధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాసవైఖరి	4–10–0
51.	శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 వ భాగము	378–14–6
52.	డిటో 2	299– 1–3
53.	డిటో 3	312– 1–3
54.	డిటో 4	325– 9–0
		1494– 0–9

కిడాంబి రాఘవాచార్యులు,

వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,

కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

1948–49

సర్వధారిసంవత్సర ఆయవ్యయ

పట్టిక.

సర్వధారి సంవత్సరము (1948—49)

ఆయవ్యయ పట్టిక.

ఆయము.		మొత్తము.
1. సంవత్సరాది నిలువ		70- 8-11
2. బ్యాంకివడ్డి		
శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజా రు-అ పై వారిపత్రములవలన	399-0-0	
శ్రీ వేంకటగిరిమహారాజావారిపత్రమువలన	196-0-0	
సేవింగ్సుబ్యాంకివడ్డి	0-3-0	
	595-3-0	595- 3- 0
3. పత్రికచందాలు		64- 8-0
4. చిల్లరజమలు		1- 6-9
5. పుస్తకవిక్రయము		1298-11-6
6 చేబదుళ్లు		200- 0-0
	మొత్తము	2230- 6-2

1. ఉద్యోగులజీతములు	871- 8-
2. ఉద్యోగుల ప్రయాణవ్యయములు	30- 0-
3. పత్రికకుకాగితము	86-11-
4. పత్రికముద్రణము	153- 0-
5 చిల్లరబైండింగు	30 4-
6. నిఘంటుబైండింగు	380- 4-
7. పత్రికలకుచందాలు	37-14-0
8. కొనిన పుస్తకములు	114- 1-6
9, పోస్టువ్యయములు	21-15-0
10. చేబదుళ్లుతీర్చినవి	255- 8-0
11. సాదరు	11- 9-9
12. సంవత్సరాంతమున నిలువ	238-10-2
మొత్తము	2230- 6-2

పుస్తకవిక్రయము. 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

	వివరము.	మొత్తము.
1.	విప్రనారాయణచరిత్రము	3-14-0
2.	జైమినిభారతము	8- 4-6
3.	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము	14- 1-9
4.	సర్వేశ్వరశతకము	0- 6-0
5.	కావ్యాలంకార చూడామణి	1-15-0
6.	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి	1- 8-0
7.	శివతత్త్వసారము	3- 8-0
8.	చంద్రభానుచరిత్రము	4- 8-0
9.	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	0-12-0
10.	ఆర్యభాషావిభాగము	2-12-0
11.	ప్రాస్వరంగములు	0- 8-0
12	నారసింహపురాణము	2- 0-3
13	మన్నారుదాసవిలాసనాటకము	1-14-3
14.	కాళిందీకన్యాపరిణయము 1 భాగము	5- 8-0
15.	డిటో 2 ,,	1- 7-0
16.	రెడ్లనాటి రెండు శాసనములు	0- 8-0
17.	ఆంధ్రధాతుమాల	1- 8-0
18.	శాసనపద్యమంజరి 1 భాగము	28-15-6
19.	డిటో 2 ,,	1-15-0
20.	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము	0- 8-0
21.	రసాభరణము	1- 0-0
22.	షోడశకుమార చరిత్రము	3- 4-0
23.	సింహాసనద్వాత్రింశిక 1 భాగము	2- 3-0
		92-12-3

పుస్తకవిక్రయము. 1948-49 సర్వధారిసంవత్సరము.

	వివరము.		మొత్తము.
		తా)	92-12-3
24.	సింహాసనద్వాత్రింశిక 2 భాగము		2- 3-0
25.	ఆంధ్రకౌముది		1- 8-0
26.	బాలభారతము		0-12-3
27.	Dravidian Lexicography		0- 4-0
28.	సాంబోపాఖ్యానము		4-10-0
29.	కవిజనోజ్జీవనిసమస్యలు		0- 8-0
30.	రఘునాథరామాయణము		0- 7-0
31.	రజతోత్సవసంపుటము		11- 0-0
32.	అరవదేశమునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము		0- 4-0
33.	లక్షణసారసంగ్రహము		0- 8-0
34.	లౌకికన్యాయవివరణము లు		2- 4-0
35.	ఉత్తరరామచరితము		1- 0-0
36.	అమరుకము		2- 0-0
37.	చంపూరామాయణము		1- 0-0
38.	ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి		2- 0-0
39	శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 1 భాగము		349- 4-0
40.	డిటో 2 ,,		270-12-0
41.	డిటో 3 ,,		277- 8-6
42.	డిటో 4 ,,		277- 8-6
43.	విడిసంచికలు		0-10-0
			1298-11-6

కాంచి రాఘవాచార్యులు,
వింజమూరి వెంకన్నపంతులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు
పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషదాజీవాధ్యక్షులు.

శ్రీ శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

శ్రీ శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు, ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ., (సహాయకోశాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

శ్రీ దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు.)

, పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

,, కోరా శివనాథశాస్త్రిగారు

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తినాయుడుగారు, బి. ఏ

,, వెంపటి రామబ్రహ్మయ్యగారు.

,, నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

,, ఏలేశ్వరపు వెంకటరమణసుబ్బారావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ, ఎల్. ఎల్. బి.

,, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. ఏ.

,, కేశవరపు రామరాజుగారు.

,, వేదుల శ్రీరామచంద్రమూర్తిగారు, ఎమ్. ఏ. (ఆనర్సు)

,, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

చతుర్థ సంపుటము.

శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 955 పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూఁడవసంపుటమును, 950 పుటలుగల చతుర్థసంపుటమును, ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారము వఱకునుగల యచ్చులాదియందుఁగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దములన్నియుఁ గలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'ఙ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయసంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములును, చతుర్థసంపుటమున 'తె' మొదలు 'ప్ర' వఱకుఁగల శబ్దములును గలవు. ఇదివఱకున్న నిఘంటువు లన్నిటికంటె నిది సర్వవిధముల నుత్తమమయినది. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషద్రవ్యము పట్టినను ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయు ననుతలంపుతో నీ క్రింది వెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాప్రతి వెల రు 5 లు, మేలుప్రతి (Art Paper) రు 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు, చతుర్థసంపుటము సాదాప్రతి రు 4 లు, మేలుప్రతి రు 5 లు.

Printed by N. Achutaramayya at the Cocanada Printing Works, Cocanada, and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu Academy, Cocanada.